

**TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU
ANADOLU VİLAYETLERİNDE DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE
HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN
KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)*
RESUL KÖSE****

ÖZ

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişmişlik bakımından çeşitli sebeplerden dolayı diğer bölgelere kıyasla geri durumdaydı. Bu durum ülke idarecileri tarafından değiştirilmek istenmişti. Bu konuda elini taşın altına koyan bir diğer sınıf üniversiteli aydın kesimdir.

İşte bu çalışmada ilmî ve millî kültürü yaymak ve memleket meselelerini üniversite çalışmalarının konusu hâline getirmek için İstanbul ve Ankara üniversiteleri tarafından Tek Parti Dönemi'nde 1940 ve 1945 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerinde düzenlenen Üniversite Haftası etkinlikleri incelenmiştir. Bu yıllarda İstanbul Üniversitesinin yurtda gerçekleştirdiği beş etkinliğin dördü, Ankara Üniversitesinin ise dört etkinliğinden ikisi Doğu ve Güneydoğu vilayetlerinde gerçekleşmişti.

Etkinliklerde verilen konferanslarda o yıllarda iş başında olan hükûmetin bölgede takip ettiği politikalar tasvip ve takdir edilmişti. Bölgenin geliştirilmesi için hem idarecilere hem de halka birtakım tavsiyelerde bulunulmuştu. Konferans konuları arasında özellikle sağlık konularına daha çok yer verilmişti. Yine etkinliklerde doktor katılımcılar yüzlerce kişinin muayene ve ameliyat işi ile de meşgul olmuşlardı. Böylelikle bölge halkına ilmî anlamda destek oldukları gibi fiilî olarak da yardımcı olmuşlardı.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. / There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğr. Görevlisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul/TÜRKİYE,
resul_kose80@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-4658-6778

RESUL KÖSE

Çalışmada arşiv belgeleri, dönemin gazeteleri ve diğer kaynaklardan istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara Üniversitesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, İstanbul Üniversitesi, Tek Parti Dönemi, Üniversite Haftası.

**UNIVERSITY WEEK ACTIVITIES ORGANIZED IN THE
EASTERN AND SOUTHEAST ANATOLIAN PROVINCES
DURING THE SINGLE PARTY PERIOD AND THE
ACADEMICIAN'S PERSPECTIVE ABOUT THE REGION'S
ISSUES (1940-1945)**

ABSTRACT

Eastern and Southeastern Anatolia regions were in poor conditions in terms of development in the first years of the Republic compared to other regions due to various reasons. This situation was wanted to be adjusted by the country's administrators and academicians. In this study, the issue of University Week activities organized by Istanbul University and Ankara University to spread the scientific and national culture in the regions mentioned and to make the country's issues the subject of university studies were discussed. In these activities, we examined the activities between 1940 and 1945 to indicate the policies followed in the region during the Single Party Period through the eyes of the university intelligentsia. During these years, four of the five events arranged by Istanbul University in the country, and two of the four events of Ankara University were arranged in the Eastern and Southeastern provinces.

In addition, in the conferences given at the events, the governmental policies in the region in those years were appreciated. During the conferences, some recommendations were made to both the administrators and the public for the development of the region. Among the conference topics, especially health issues were given more priority. In the events, doctor participants were also busy with the examination and surgery of hundreds of people. In this way, they helped the people of the region both scientifically and practically.

In the study, archival documents, newspapers of the period and other sources were used.

Keywords: Ankara University, Eastern and Southeastern Anatolia Regions, Istanbul University, Single Party Period, University Week.

GİRİŞ

Türkiye’de 1923 yılından II. Dünya Harbi sonuna kadar çok partili hayat yoktu. Ülkeyi idare eden hükûmetler tek bir parti, Cumhuriyet Halk Partisi, tarafından kurulmuştu. Çalışmamızın tarih aralığında II. Dünya Harbi yaşanmıştı. Türkiye, Harbe katılmadığı hâlde hemen hemen her alanda harbin olumsuz etkilerini fazlasıyla hissetmişti. Bu etki kendini daha çok ekonomik ve sosyal alanda göstermişti. Her an harbe girme ihtimaline karşılık ilan edilen seferberlik, aktif nüfusun önemli bir kısmını üretimden çekmişti. Devlet bu yıllarda yeri geldiği zaman sert harp ekonomisi tedbirlerine de başvurmak zorunda kalmıştı. Bu tedbirlerden büyük bir kısmı 1940 yılında çıkarılan Millî Korunma Kanunu’na dayandırılmıştı. Yine alınan sert tedbirler arasında 1942 tarihli Varlık Vergisi Kanunu da vardı. Kanunla Hükûmet, servet sahiplerinden idarenin takdir ettiği miktarlarda vergi almayı hedeflemişti. Ancak tüm bu alınan tedbirler ülkede enflasyonun yükselmesini, hayat pahalılığını ve geçim zorluğunu durduramamıştır¹.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri² Cumhuriyet’in ilk yıllarında ekonomik, sosyal, sağlık, bayındırlık ve eğitim gibi hemen hemen her alanda diğer bölgelere göre geri durumdaydı. Bunda, bölgenin coğrafi ve iklim şartları, son yıllarda yaşanan harplerin bölge nüfusu ve bölge üzerinde yarattığı zayıf ve tahribat ile merkezi otoriteyi olumsuz etkileyen, eskiden beri süregelen sosyo-kültürel yaşantının ısrarla devam ettirilmek istenmesi ve Cumhuriyet’in hemen başlarında yaşanan bazı asayiş olayları etkili olmuştu³.

-
- ¹ Harbin Türkiye’ye etkilerine dair ayrıntılı bilgi için bk. Faik Ökte, **Varlık Vergisi Faciası**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1951; **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s.85-88; Alev Gözcü, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 62, 2018, s.85-100.
 - ² Türkiye’nin bölgesel olarak sınırlandırılması 1941 tarihli Birinci Coğrafya Kongresi ile mümkün olmuştu. Bk. Besim Darkot, **Türk Coğrafya Dergisi**, S 13-14, 1955.
 - ³ Cumhuriyet’in ilk yıllarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin diğer bölgelere göre gelişmişlik durumları ve bu bölgelere yönelik yapılan yatırımlar için bk. Sait Aşgın, **Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara; Metin Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009; Abdulaziz Kardeş, **Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)**, Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2012; İsmet Türkmen, **Doğu Kalkınması 1923-1946 Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar**, Kömen Yay., 2013; Ferit Yücebaş, **Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)’ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar**

Ülke idarecileri zikredilen bölgelerin bu durumunu tersine çevirmek için daha ilk yıldan itibaren çalışmalara başlamışlar, bu çalışmalar hemen olmasa da dönemin sonuna doğru sonuç vermeye başlamıştı. Örneğin 1943-1945 yıllarında Sağlık Bakanlığının yaptığı yatırımlarda iller geneli ortalama kamu harcaması nüfusa oranlandığında kişi başına 2,50 TL iken bu oran Doğu vilayetlerinde ortalama 2,68 TL olarak gerçekleşmişti⁴. Yine 1943-1945 yılları arasında iller genelinde Tarım Bakanlığı aracılığıyla yapılan kamu harcamalarının %7,97'si Doğu vilayetlerine ayrılmışken bu oran 1946-1950 yıllarında %12,45'e çıkmıştı⁵. Bu bağlamda kurucu kadronun bölgenin meselelerine karşı kayıtsız kalmadığını söyleyebiliriz.

Tek Parti Dönemi'nin büyük bir kısmında Başvekillik görevini yürütecek olan İsmet İnönü, 1935 yılında Başvekil sıfatıyla haftalar süren bir bölge ziyareti gerçekleştirmişti⁶. Bu ziyarette sorunlar, yerinde görülerek ardından politikalar üretilmişti. Yine 1936 yılında dönemin İktisat Vekili Celal Bayar da bölgeye haftalar süren bir seyahat gerçekleştirmişti⁷. İşte bu iki ismin bölge gezileri sonrası hazırlanan ayrıntılı raporlar hem zikredilen bölgelerin dönemsel meselelerini hem de buralarda takip edilecek olan hükûmet politikalarını görmemiz açısından önem arz etmektedir. Devletin Başvekili ve en önemli icracı vekillerinden birisi olan İktisat Vekili'nin bölgeye yönelik bu ilgisi haliyle diğer siyasi ve bürokratik kadrolarda da görülmüştü⁸. Bu bağlamda dönem boyunca bölgenin meselelerine yönelik oldukça fazla sayıda kişinin kafa yordüğünü ve rapor hazırladığını söyleyebiliriz.

İşte bu çalışmada, şimdiye kadar bölgeyle ilgili yapılan akademik çalışmalarda hiç değinilmeyen bir husus ele alınmıştır. O da Tek Parti Dönemi'nde bölge ve bölge insanının meselelerine karşı idare makamında yer alan kişilerin ortaya koymuş olduğu çözüm önerilerine karşı ülkenin aydın

(1923-1950), Bitlis Eren Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bitlis 2018; Resul Köse, **CHP ve DP Hükûmetleri Dönemlerinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Politikaları**, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019.

⁴ Kopar, a.g.e., s.88.

⁵ A.g.e., s.98.

⁶ Saygı Öztürk, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Kitap, İstanbul 2008.

⁷ Celâl Bayar, **Şark Raporu**, Sadeleştiren: Nejat Bayramoğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.

⁸ Bölgeye dair hazırlanan bazı raporlar için bk. **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 490 1 0 0 /648 151 1; **Umumî Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936**, Haz. M. Bülent Varlık, Dipnot Yayınları, Ankara 2010, s.96-118.

kesim diye tabir edeceğimiz üniversite camiasının tutumu ne idi ya da kendilerinin bir çözüm önerileri olmuş muydu? Çalışma ile işte bu sorulara cevap verilmek istenmiş, aynı zamanda ülkenin bir bölgesinin ya da toplumun bir kesiminin meselelerine karşı üniversite camiasının kendisinden beklenen, topluma ve idarecilere yön verme vazifesinin ne derece yerine getirilip getirilmediği de anlaşılmış olacaktır. Çalışmada sadece İstanbul ve Ankara üniversitelerinin etkinliklerinin dikkate alınmasının sebebi o yıllarda zaten bu iki üniversite harici İstanbul Teknik Üniversitesi ile birlikte ülkede sadece üç üniversitenin var olmasıdır. Esasında Doğu vilayetlerinde de Atatürk Dönemi'nde bir üniversite kurulmak istenmişti. Çünkü zikredilen bölgelerde en çok ihtiyaç duyulan konuların başında eğitim gelmekteydi. Eğitimin tüm kademelerindeki okul ve öğretmen eksikliği problemini çözmek için daha ilk yıldan itibaren çalışmalara başlanmıştır⁹. Reisicumhur Atatürk, ülkede sadece İstanbul ve Ankara üniversiteleri varken Doğu'da bir üniversite kurulmasını istemişti. Atatürk, ülkede üç kültür bölgesi düşünmüştü. Bu düşüncesini Meclisin 1 Kasım 1937 tarihli oturumunda milletvekilleriyle paylaşmıştı. Kültür bölgeleri; Batı bölgesi için İstanbul Üniversitesi, merkezi bölgeler için Ankara Üniversitesi ve “Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratma” düşüncesiyle Doğu üniversitesi olacaktı¹⁰. Atatürk bu isteği 1938 yılı yılbaşı nutkunda yinelemiştir. Bunun üzerine hükümet, harekete geçmiş ve Maarif Vekâleti çalışmalara başlamıştı. Dönemin Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın, o dönemde Anadolu Ajansına, konuyla ilgili olarak 16 Temmuz 1938 tarihine kadar yapılan çalışmalar hakkında verdiği bilgiye göre Doğu'nun kültür hayatında büyük bir ilerleme yapacak üniversitenin nerede kurulabileceğini araştırmak için ilgili kişilerle Diyarbakır'dan başlayarak Siirt, Bitlis, Muş ve Van gölü sahillerinden Kars'a oradan da Sarıkamış ve Erzurum'a gidilmiş, sonrasında da bir rapor hazırlanmıştı¹¹. Raporla öncelikle Van veya Ahlat civarında inşaatların başlaması, yatılı ve burslu şekilde gençlerin lise çağından itibaren alınıp kurulacak üniversitenin alt yapısının hazırlanması ve civar vilayetlerin kültürel örgütlerinin güçlendirilmesi konularına yer verilmişti¹². Atatürk'ün vefatı sonrasında bu çalışmalara

⁹ Köse, a.g.t., s.373-472.

¹⁰ T.C. Resmî Gazete, 02.11.1937, S 3748.

¹¹ BCA, 490 1 0 0 / 213 844 1; **Ayın Tarihi**, Temmuz 1938.

¹² Abdulaziz Kardeş, “Demokrat Parti İktidarı Döneminde Doğu'da Bir Üniversite Kurma Çabaları (1950-1958)”, **History Studies**, Vol. 6, s.150-151.

devam edilse de ilk baştaki aşırı heyecanın kalmaması¹³, kurulacak üniversitenin yeri ve esasları konusundaki incelemelerin uzun sürmesi ve II. Dünya Harbi koşulları¹⁴ üniversitenin Demokrat Parti Dönemi'nde, 1957 yılında kurulması sonucunu doğurmuştu¹⁵.

Atatürk'ün bu isteği o yıllarda üniversitelilerin Doğu vilayetlerine yönelik ilgisini arttırmıştı. Bir üniversitenin asli vazifelerinden olan ilmi ve kültürü yaymak ve memleketin ihtiyaçlarını üniversitenin çalışma konuları haline getirmek için her yıl ülkenin başka bir vilayetinde düzenlenmek üzere 1940 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi tarafından “Üniversite Haftası” etkinlikleri düzenlenmeye başlanacaktır. Bu seferberliğe daha sonra Ankara Üniversitesi de katılmıştır. Tek Parti Dönemi'nde İstanbul Üniversitesinin düzenlediği beş Üniversite Haftasından dördü, Ankara Üniversitesinin ise dört Üniversite Haftasından ikisi Doğu ve Güneydoğu vilayetlerinde düzenlenmiştir. Bu durum üniversitelerin bölgeye ve bölgenin meselelerine verdiği önemin göstergesidir.

I. Üniversite Haftası Etkinliklerinin Yapılma Sebepleri

“Üniversite Haftası” etkinliklerinin ilkini İstanbul Üniversitesi düzenlemiştir. 1940 yılında gerçekleşen ilk programda Rektör Cemil Bilsel¹⁶, üniversite haftaları düzenlenmesinin sebebini üniversitelerin, eğitim öğretim faaliyetinin yanı sıra ilmi ve kültürü memlekete yaymak gayesi olduğunu söylemiştir. Üniversite bu maksatla ilk olarak “serbest konferanslar”ı düzenlemiştir. İkinci adım, fakülte mecmualarının, enstitü ve seminer dergilerinin bastırılıp dağıtılması; üçüncü adım, ders ve müracaat kitaplarının yurdun hemen her tarafına dağıtılmasıydı. Dördüncü adım, en yeni ve tanınmış eserlerin tercümesi, beşinci adım ise her yıl memleketin bir tarafında bir Üniversite Haftası etkinliği düzenlemektir. Etkinlik ile büyük şehirlerin her yıl bir veya bir kaçını, bir hafta süreyle üniversite bilgileriyle temasta bulundurmak ve bu temaslardan alınacak intibalar ve notlarla üniversitenin derslerini ve araştırmalarını memleket meseleleriyle ilgilendirmek istenilmişti.

¹³ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, YKY, İstanbul 2004, s.460-461.

¹⁴ Kardaş, **a.g.t.**, s.278-279.

¹⁵ **T.C. Resmî Gazete**, 07.06.1957, S 9627.

¹⁶ Cemil Bilsel hukukçu, siyasetçi ve akademisyen kimliğinin yanı sıra 1934-1943 yılları arasında İstanbul Üniversitesinde uzunca bir süre rektörlük vazifesinde bulunmuştur. Bk. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96840>, Erişim Tarihi: 21.05.2021.

Rektör, maksatlarının yalnız ilmî konferanslar vermek olmadığını, bunun yanı sıra konsültasyonlar yapmak, mesleki konuşmalarda, tartışmalarda bulunmak ve anketler açmanın da hedeflendiğini söylemişti.

Bir yerde Üniversite Haftası etkinliği planlanırken gidilecek yerin valisiyle temasa geçilip bölge halkının temayülleri ve ihtiyaçları sorularak programlar belirlenmiştir¹⁷. Bu da bize program düzenlenen vilayetin o yıllardaki ilgi ve ihtiyaçlarının yanı sıra meselelerini anlama noktasında bir bilgi sunmaktadır.

İstanbul Üniversitesinin düzenlediği ilk beş haftanın dördü, Doğu vilayetlerinde düzenlenmişti. Bunlardan birincisi 1940'ta Erzurum'da¹⁸, ikincisi 1941'de Diyarbakır'da¹⁹, Üçüncüsü 1942'de Elazığ'da²⁰, dördüncüsü 1943'te Samsun'da²¹, beşincisi 1944'te Van'da²², altıncısı ise 1945'te Konya'da düzenlenmişti²³. Programlara bu yıldan itibaren bir müddet ara verilmişti. Bunda üniversitelerin 1946 yılına kadar Maarif Vekâletine bağlı iken bu tarihten sonra muhtar bir yapıya kavuşması etkili olmuştu. 1946 tarihli Muhtarlık Kanunu, Üniversite Haftası programlarına son vermişti²⁴. Programlar daha sonra Demokrat Parti Dönemi'nde yeniden başlamıştı. Üniversite haftalarının yedincisi 1952'de Çanakkale'de²⁵, sekizincisi 1954'te

¹⁷ **Üniversite Haftası: Erzurum**, 13-19 Temmuz 1940, İhsan Matbaası, 1941, s.11-15.

¹⁸ **Üniversite Haftası: Erzurum**.

¹⁹ **İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1941.

²⁰ **Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1943.

²¹ **Dördüncü Üniversite Haftası: Samsun, 14-20 Eylül 1943**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1943.

²² **Beşinci Üniversite Haftası: Van, 7-12 Ağustos 1944**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 241, İstanbul 1944.

²³ **Altıncı Üniversite Haftası: Konya, 28 Eylül- 4 Ekim 1945**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1946.

²⁴ Z. F. Fındıkoğlu, "Biyoloji ve Sosyoloji münasebetinin aktif bir temsilcisi olarak Ord. Prof. Dr. Tevfik Kazancıgil", İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1971, s.11-12

²⁵ **Yedinci Üniversite Haftası: Çanakkale, 6-12 Temmuz 1952**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1953.

Antalya'da²⁶, dokuzuncusu 1955'te Trabzon ve Rize'de²⁷, onuncusu 1956'da Hatay'da²⁸, on birincisi ise 1957'de Edirne'de düzenlenmişti²⁹.

İstanbul Üniversitesinin ardından Ankara Üniversitesi de Üniversite Haftası etkinlikleri düzenleme kararı almıştı. Maksat yine aynıydı³⁰.

“Ankara Üniversitesi Haftası” adı altında ilk program için 1942 yılında seçilen yer Kars'tı³¹. Programların ikincisi 1943'te Hatay'da³², üçüncüsü 1944'te İzmir'de³³, dördüncüsü ise 1945'te Gaziantep ve Urfa vilayetlerinde düzenlenmişti³⁴.

Görüldüğü üzere İstanbul Üniversitesinin düzenlediği ilk beş programdan dördünün, Ankara Üniversitesinin de düzenlediği dört programdan ikisinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerinde düzenlenmesi üniversitelilerce bu bölgelerin önemsendiğini ve diğer bölgelere kıyasla zikredilen bölgelerin önceliğe alındığını göstermektedir.

II. İstanbul Üniversitesinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Vilayetlerinde Düzenlediği “Üniversite Haftası” Etkinlikleri

II.1. Erzurum Üniversite Haftası

İstanbul Üniversitesinin ilk “Üniversite Haftası” etkinliği Erzurum'da yapılmıştı. Erzurum, Birinci Dünya Harbi'nden en fazla etkilenen vilayetler arasındaydı. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra harbin yıktığı şehri onarmak pek kolay olmayacaktır. Devletin kurucu kadrosu Cumhuriyet'in ilk yıllarında muhtelif iç ve dış problemler yüzünden Erzurum ve bölge vilayetlerinin sorunlarına esaslı bir şekilde eğilememişti. Ancak 1930'lu yılların ortalarından itibaren sorunlara çözümler getirmeye

²⁶ **Antalya Üniversite Haftası, 22-27 Kasım 1954**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1957.

²⁷ **Üniversite Haftası: Trabzon-Rize, 14-19 Ekim 1955**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1956.

²⁸ **Onuncu Üniversite Haftası: Hatay, 5-10 Haziran 1956**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1957.

²⁹ **Üniversite Haftası: Edirne Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1958.

³⁰ **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars, 22-28 Temmuz 1942**, TTK Basımevi, Ankara 1944, s.6.

³¹ **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**.

³² **Ankara Üniversite Haftası: Hatay, 10-19 Ekim 1943**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1945.

³³ **Akşam**, 03.09.1944.

³⁴ **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa, 3-13 Ekim 1945**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1947.

başlamıştır. 1935 yılında kurulan III. Umumi Müfettişlik sayesinde Tek Parti Dönemi'nde bölgede özellikle ekonomik ve sosyal alanda ciddi anlamda bir ilerleme kaydedilmişti³⁵.

Erzurum'da düzenlenecek ilk Üniversite Haftası etkinliği *Ulus* gazetesinin 25 Mayıs 1940 tarihli sayısında kamuoyuna duyurulmuştu³⁶. Bu programa katılan isimlerden Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, ilk Üniversite Haftası için Erzurum'un seçilmesi konusunda o zamanlar Maarif Vekâletine bağlı üniversiteyi "Erzurum'a kısa bir müddet için göndermekte Atatürk'ün vasiyeti ve manevi rehberliğinden sonra (Cevat) Dursunoğlu-(Prof. Dr. Tevfik) Kazancıgil ilişkisinin tesiri olmuştur" kaydını düşmektedir. Fındıkoğlu, katılımcılardan Tevfik Kazancıgil'in kendisini her fırsatta Doğulu diye tanıtan, Orta ve Yüksek Öğretim Müdürlüğü görevi sırasında Erzurum'u maarif müesseseleri yönünden Batı vilayetleriyle eşit bir şekilde sokmayı ilk hedef sayan Cevat Dursunoğlu ile hemfikir olduğunu, bu sebeple Rektör Cemil Bilsel yer konusunda hocalarla istişare yaparken Kazancıgil'in Bilsel'i etkilediğini iddia etmektedir³⁷.

316

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden 15 Mayıs 1940 tarihinde Maarif Vekâletine yazılan yazıda, Üniversite bilgilerinden halkı doğrudan doğruya faydalandırmak ve memleket meselelerinin üniversite çalışmalarının yakın mevzuu haline getirmek maksadıyla konferanslar verilmesi, ilmî tetkikler yapmak ve faydalı anketler açmanın hedeflendiği belirtilmişti. Bu teşebbüs Vekâletçe memnuniyetle karşılanmış ve Üniversitenin gönderdiği program, 23 Mayıs 1940'ta uygun bulunmuştu. Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi de programa alaka göstermiş, programı himaye ederek hocaların seyahat masraflarını karşılamıştı. Parti aynı zamanda çalışmaları daha yakından takip etmek için Balıkesir Mebusu Parti Müfettişi Muzaffer Akpınar'ı Erzurum'a göndermiştir³⁸.

³⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Ersoy Zengin, **Tek Parti Döneminde Erzurum Vilayetinde Sosyal ve Ekonomik Hayat (1930-1946)**, Kitabevi Yay., İstanbul 2021.

³⁶ *Ulus*, 25.05.1940.

³⁷ Fındıkoğlu, "Biyoloji...", s.11

³⁸ **Üniversite Haftası**, s.331.

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU VİLAYETLERİNDE
DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN
KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)

İlk Üniversite Haftası etkinliğine katılan isimler ve konferans konuları şu şekildeydi:

Sıra	Konuşmacı	Konu
1	Rektör Prof. Dr. Cemil Bilsel	Açış: Demiryolunun Erzurum'a varışı
		Haftanın kapanışı: Erzurum Kongresi
2.	Prof. Dr. Tevfik Kazancıgil	Doğum ve nüfus meselesinin kadın sağlığıyla alakası
		Acil doğum müdahaleleri
3	Prof. Dr. Kazım Gürkan	Kemik hastalıklarından korunma
		Mide cerrahisinin hali hazır
4	Prof. Dr. Muhiddin Erel	Şehir hıfzıssıhhası
		Modern şehircilikte su ve mülevvesat meselesi
5	Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç	Erzurum'un tarihi
		Tarihi musahabe
6	Prof. Dr. Muzaffer Esat Güçhan	Salgın hastalıklardan korunma
		Elektro Kardiyografinin leh ve aleyhinde
7	Prof. Dr. Sadi Irmak	Spor davamız
		Cinsiyete müdahale tecrübeleri
8	Prof. Dr. Ziyaeddin F. Fındıkoğlu	Türk iktisadiyatında Erzurum'un mevki
		Halk edebiyatının millî edebiyatın inkişafına tesiri
10	Ali Fuad Başgil	Esas teşkilatımızın umumi hatları
11	Sıddık Sami Onar	İdari ve Adli makamlar arasında salahiyet ihtilafları
		Memurların muameleatında devletin mali mesuliyeti

Tablodan da takip edileceği üzere programa katılan isimlerden beşi tıp doktorudur. Bu da konferans konularının sağlık ağırlıklı olmasına sebep olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi konferans konuları, Üniversite yönetimiyle Valiliğin ortaklaşa belirlediği konular olduğu için o yıllarda Erzurum halkının ve Erzurum'da çalışan doktorların en çok ihtiyaç duyduğu konular bu şekilde belirlenmişti.

Heyet, 9 Temmuz günü İstanbul'dan hareket etti. Ertesi gün Reiscumhur İsmet İnönü, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, Başvekil ve CHP Genel Sekreteri Fikri Tüzer tarafından kabul edildi. Heyet, Meclisi de ziyaret etmişti.

Ardından Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından kabul edildi.11 Temmuz'da demiryoluyla Erzurum'a uğurlanan Heyet, yol güzergâhı üzerindeki birçok istasyonda hâkim, doktor, öğretmen, memur ve eski öğrencilerin kendilerini uğurlamaya geldiklerini görmüştür. Heyet, 12 Temmuz akşamı Erzincan depreminde harabe hâline gelen Erzincan'ı ve kurulmakta olan yeni Erzincan şehrini incelemiştir. Heyeti 13 Temmuz sabahı Erzurum'da saat 06.30'da Umumi Müfettiş Vekili Vali Burhan Teker, Müstahkem Mevki Komutanı General Zihni Toydemir, Umumi Müfettiş Başmüşaviri Sabit Bey, Belediye Reisi Mesut Çankaya ile Umumi Müfettişlik ve Vilayet erkânı ile doktorlar, öğretmenler ve kalabalık bir halk kitlesi karşıladı. Heyet, Erzurum'da bulunduğu günlerde kaplıcalarda, Hasankale'de Aras Köprüsü'nde incelemelerde bulundu. Civar köyler halkı, heyeti coşkun tezahüratla karşıladı³⁹. Görüldüğü üzere programa devlet ve halk en üst düzeyde ilgi göstermiştir. Bu da tavandan tabana ilmin ve kültürün bölgede yayılmasının ne kadar çok istendiğine dair açık bir kanıttır.

Konferanslar, Umumi Müfettişlik salonuyla Fevzi Çakmak ve Numune hastanelerinde gerçekleştirilmiştir⁴⁰. Rektör Bilsel, ilk haftanın Erzurum'da yapılma sebebini, demiryolunun Erzurum'a varışı ve Erzurum Kongresi'ne bağlanmış, "kurtuluş" ve "kuruluş"u getiren Erzurum Kongresi'nin bu şehirde yapılmasının Üniversite Haftasının yerinin belirlenmesinde etkili olduğunu; geçen yıl Erzurum'a açılan demiryolu hattına da üniversite camiasının ilgisiz kalamayacağını bu sebeple ilk Üniversite Haftasının yerinin belirlenmesinde üniversitelilerin bu konuya yakın ilgisi ve "Milli Şefin memleketi demir ağlarla ören demiryolu siyasetine bir şükran olmak üzere" Erzurum şehrinin belirlendiğini söylemiştir⁴¹.

Tek Parti Dönemi'nde ülkeyi demir ağlarla örme seferberliği başlatılmıştı. 1923 yılından itibaren demiryolunda takip edilen temel siyasetin ne olduğu Reisicumhur Mustafa Kemal'in 1 Mart 1924 tarihinde Meclisin yeni yasama yılını açarken söylediği "memlekete her vasıta ile bir karış fazla şimendifer vücuda getirmek" sözü ile çok net bir şekilde ortaya çıkmıştı⁴². Türk siyasetinde uzun yıllar Başvekillik görevini sürdüren ve ardından da 1938-1950 yılları arasında Reisicumhur olarak görev yapan İsmet İnönü de

³⁹ **Üniversite Haftası**, s.305-307.

⁴⁰ **Üniversite Haftası**, s.330.

⁴¹ **Üniversite Haftası**, s.11-15.

⁴² **TBMM Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, Devre: II, C 7, İçtima Senesi 2.

hatıratında, her sene devlet bütçesinden ne kadar olursa olsun bir tahsisat ayırmanın demiryolu politikası olarak daha ilk bütçe yılından itibaren belirlendiğini aktarmaktadır⁴³. Bu bağlamda ülkenin doğusunun askerî ve iktisadi olarak merkeze bağlamak düşüncesiyle 1933 yılında Sivas-Erzurum arasında demiryolu yapılması kararlaştırılmıştı⁴⁴. Başvekil İsmet İnönü'nün 1935 tarihli Doğu gezisinin ardından ortaya konulan iradeyle⁴⁵ bu hattın inşası 20 Ekim 1939'da tamamlanmıştı⁴⁶.

Üniversiteliler, özelde geldikleri vilayet, genelde de bölgenin meselelerini konferanslarının konusu yapmıştı. Rektör Bilsel, o yıllarda bölgenin en çok ihtiyacı olan ve insan hayatına dair her şeyi etkileyen ulaşım meselesine değinmişti. Rektör, eskiden Ankara ile Erzurum arasındaki yolun günlerce sürdüğünü ancak bu yolun demiryolu sayesinde artık üç gece iki günde tamamlandığını söylemişti. Rektör, demiryolunun yalnızca nakil vasıtası olmadığını aynı zamanda geçtiği yerlere şenlik, medeniyet ve huzur getirdiğini de ifade ederek yeni Türk devletinin ülkeyi medeni bir memleket seviyesine ulaştırmak için demiryolu siyasetine yöneldiğini ve Osmanlıdan intikal eden 3.801 km'lik tamamı yabancıların işletmesinde olan demiryollarının da millileştirilmesini hedeflediğini söylemişti. 15 yılda mevcut demiryollarına 3.187 km demiryolu eklenmişti. Bilsel, dünyada artık demiryollarının yerini karayolu inşaatlarının alması gerektiği iddialarına karşı o yıllarda hükûmetin demiryolu politikasını tasvip ederken bu demiryollarının karayollarıyla desteklenmesi gerektiğini de söylemişti. Bilsel, Erzurum hattına amme hizmeti, askerî ve iktisadi fayda olarak üç farklı açıdan bakmıştı. Bunlardan ilki demiryolunun bir yere amme hizmetlerini götürme hususunda sağladığı faydalardı. Ona göre demiryolu inşaatında amme hizmetleri düşünüldüğünde kâr edip etmeme meselesine bakılamazdı. Erzurum hattı askerî bakımdan da lüzumluymuştu. Demiryolunun iktisadi bakımdan faydalı olabilmesi için gelirli olması gerekiyordu. Gelirli olabilmesi için de üç husus önemliydi. Memleketin nüfus miktarı, hattın mesafesi ve nakledilecek malların miktarı. Bilsel, Erzurum hattının bir tren hattını verimli addeden üç sebepten yalnızca mesafenin uzun olması şartını sağladığını söylemekle

⁴³ İsmet İnönü, **Hatıralar**, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006, s.523-525

⁴⁴ **TBMMZC**, C 15, Devre: 4, İçtima: 2, TBMM Matbaası, Ankara 1933, s.211-212; **T.C. Resmî Gazete**, 27.05.1933, S 2411.

⁴⁵ **BCA**, 30 10 0 0 / 71 465 1.

⁴⁶ İsmail Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2001, s.99-102.

beraber Türkiye'nin endüstrileşmesi ve Erzurum'daki zirai mahsullerin ihracatıyla hat verimli hâle gelecekti. Ona göre o dönemde Erzurum hattının medeni ve askerî maksatları öne geçiyordu. Fakat hat ekonomik olarak da lazımdı. Bilsel, eskiden sahil şehirlerine unun yabancı memleketlerden gelirken demiryolu sayesinde artık içeriden karşılandığını, yine 1939'da yaşanan Erzincan depremi sonrasında depremzedelere kısa sürede ulaşılmasının hep demiryolu sayesinde mümkün olduğunu söylemişti. Bilsel, dünyanın o yıllarda içinde olduğu harbe giriş eğer kaçınılmaz olursa Erzurum'a kadar uzanan demiryolu sayesinde bütün yurttan Doğu sınırına asker ve levazımın kolaylıkla yapılabileceğini ifade etmişti⁴⁷. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Bilsel, hükûmetin o yıllarda takip ettiği demiryolu politikasını sonuna kadar desteklemekteydi.

Başta Erzurum olmak üzere diğer Doğu vilayetlerinde de şehir planlarının yapıldığı o yıllarda etkinlik kapsamında Prof. Dr. Muhiddin Erel, tabip kimliğiyle konuyla ilgili bir konferans vermişti.

Başvekil İnönü, Doğu gezisi sırasında bölge vilayetlerinin imarından önce şehir planlarının yapılmasını düşünmüş, hatta Erzurum vilayetinde yapılacak ilk işin şehrin planının çıkarılması olduğunu raporunda belirtmişti⁴⁸.

İnönü'nün isteği üzerine Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, 1937'de Erzurum, Kars ve Trabzon şehirlerinin planları için Fransa'dan mimar ve kent plancısı Jacques H. Lambert'i getirtmişti⁴⁹. Lambert, 1938'de bu şehirlerde incelemelerde bulundu⁵⁰. İşte bu dönemde Erel, konferansında şehirlerin her bakımdan sıhate uygun olmasının nüfus siyasetinin en sağlam temellerinden biri olduğunu, nüfus siyasetinin ise en ehemmiyetli millî dava olduğundan bahisle demiryoluna bağlanmakla medeniyet kaynaklarına yaklaşan Erzurum'un en kısa zamanda "yüksek sıhhi bir duruma kavuşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacağı"ndan emin olduğunu söylemişti⁵¹. Erel, böylelikle şehir planlamaları yapılırken nelere dikkat edilmesi gerektiğini bir sağlıkçı gözüyle değerlendirmiş oluyordu.

⁴⁷ **Üniversite Haftası**, s.37-40.

⁴⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 49-5

⁴⁹ **BCA**, 30 18 1 2 / 79 82 7.

⁵⁰ **Doğu Cumhuriyetin 15'inci Yılında**, Üçüncü Umumi Müfettişlik Neşriyatından: S 1, 1938; **Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye**, Haz. İzzet Öztoprak, Cafer Güler, Murat Karataş, Güneş Şahin, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s.1744.

⁵¹ Muhiddin Erel, "Sihhat ve Hıfzıssıhha Bakımından Şehir", **Üniversite Haftası**, s.100.

O yıllarda hükûmet Doğu vilayetlerinde salgın hastalıklarla çok yoğun bir şekilde mücadele hâlindeydi. Bölgede daha çok görülen salgın hastalıklar; kolera, çiçek, veba, sıtma ve trahomdu⁵². Prof. Dr. Esat Güçhan, salgın hastalıkların yayılış tarzından bahsetmişti. Güçhan, Erzurum'daki doktorlardan tifüs hastalığının her zaman tek tük vakalar hâlinde görüldüğünü öğrendiğini, Erzurum'un daima askerî harekâtların merkezi olması dolayısıyla şimdiden tifüs salgını ve bitle mücadele için esaslı tedbirler almasının çok yerinde olacağını söylemişti⁵³. Bu önerinin de o yıllarda yaşanan dünya harbine her an harbe girmesi muhtemel Türkiye için yerinde bir öneri olduğunu söyleyebiliriz.

Prof. Dr. Fahri Fındıkoğlu, Erzurum'un iktisadi durumunu ele alarak konferansının başında geçmişten beri kültür ve iktisat merkezi olan Türkiye'nin doğusundaki Erzurum için “yarınki sanayi, medeniyet Türkiye'sine diğer Şark memleketlerine fikir ve teknik mahsullerini göndermesini istediğiniz Türkiye'ye yaraşır kalabalık ve canlı bir faaliyet yuvası hâline getirmek idealine ne kadar ehemmiyet versek azdır” cümlesi ile vilayete verdiği değeri göstermişti⁵⁴.

Fındıkoğlu, Erzurum'un iktisadi vaziyetini canlandırmak için ilk önce hayvancılık meselesine değinmişti. Ona göre Erzurum üç yoldan koyun ihraç ediyordu. Bunlardan birincisi Trabzon üzerinden İstanbul'a, ikincisi Sivas üzerinden İstanbul'a, üçüncüsü ise Adana üzerinden Halep ve Suriye'ye idi. Trabzon üzerinden İstanbul'a sevkiyat vapur da dâhil olmak üzere ortalama 20 gün sürdüğünden bu sürenin özellikle açılan demiryolu sayesinde kısalması “Erzurum'un iktisadi havzasını alakadar eden başlıca mühim bir noktayı teşkil et”mekteydi. Fındıkoğlu, Erzurum'da koyunun etinden başka süt, peynir ve tereyağına pek ehemmiyet verilmediğinden ülkede özellikle zengin sınıfların sofralarında bulundurmaktan zevk duydukları rokfor denen peynir türünün koyun sütünden yapılmasından dolayı Doğu Anadolu koyunlarının, dışarıdan bu çeşit peynir ithalatının önüne geçilmesini temin edecek peynir imaline yarayabileceğini söylemişti⁵⁵. Fındıkoğlu, koyundan başka sığırlardan süt,

⁵² Bk. Köse, **a.g.t.**, s.455-471.

⁵³ Muzaffer Esat Güçhan, “Salgın Hastalıklardan Korunmaya Dair”, **Üniversite Haftası**, s.122.

⁵⁴ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Erzurum'un İktisadi Vaziyeti ve Türk İktisadiyatındaki Mevkii”, **Üniversite Haftası**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1941, s.148.

⁵⁵ Fındıkoğlu, “Erzurum...”, s.150-151.

peynir ve tereyağının bol miktarda elde edildiğini ancak bunun olması gereken seviyede kıymetlendirilemediğinden bahsetmişti. Bu durum bölge insanının sadece hayvansal ürünlerinde değil zirai mahsullerinde de görülen bir durumdu. Fındıkoğlu, konuşmasında Tortum’da yetiştirilen meyvelerden bahsetmiş, mahsulleri değerlendirmek için küçük çapta satış kooperatiflerinin kurulması ve markalaşma tavsiyesinde bulunmuştu⁵⁶. Fındıkoğlu, hayvancılık ve zirai mahsulleri değerlendirme meselesinden sonra ormancılık meselesine değinmişti. Önceki yüzyılda çok geniş orman arazilerine sahip olan Erzurum vilayetinin ta Van’a kadar kereste ve yakacak sattığından bahisle şimdiki vaziyetinin kabul edilebilir olmadığını söylemiş ve bu durumun değiştirilmesi için bölgedeki orman varlığının planlı bir şekilde arttırılması, tarlalarda kullanılması gereken hayvan gübresinin (tezek) yakacak malzeme olarak kullanılması yerine kimyasal gübre yerine kullanılması, yol ve nakliye sorununun halledilerek Karadeniz ormanlarından Erzurum’un yakacak ihtiyacının karşılanması tavsiyesinde bulunmuştu⁵⁷.

Fındıkoğlu, iktisadi gelişim için halka da vazife düştüğünü söylemişti. Ona göre devlet demiryolunu Erzurum’a getirmişti. Bundan sonra sıra halktaydı. Halk ihtiyacından daha fazla üretmeli ve ihraç etmeli ki Erzurum iktisadi olarak gelişebilsin. Eğer bu yapılmaz da demiryolundan sadece Erzurum’a memur ve asker naklinden ya da Avrupa mallarının buraya gelişinden istifade edilirse Erzurum-İstanbul treninin yapılmasında etkili olan gayeler gerçekleşmezdi⁵⁸.

Fındıkoğlu, konuşmasında Erzurum Belediyesinden de birtakım beklentilerini ifade etmişti. Belediyeden Erzurum’un meşhur zanaat ürünleri, meyve, sebze vs. gibi yiyecek ve içecek türü ürünlerinin kıymetlendirilmesi için pazarlar kurmasını, ihraç edilmesinde devreye girmesini, bu bağlamda Belediyenin İstanbul Üniversitesi ve Kars Köy Enstitüsü ile irtibatlı olması gerektiğini söylemişti⁵⁹.

Fındıkoğlu, daha sonra kaleme aldığı bir makalesinde Erzurum’un turizm potansiyeli ve iktisadi hususiyetlerine değinmişti. Erzurum’un açılan demiryolu sayesinde iç turizme açılmasını istemişti. Erzurum sahip olduğu

⁵⁶ Fındıkoğlu, “Erzurum...”, s.151-154.

⁵⁷ Fındıkoğlu, “Erzurum...”, s.154-157.

⁵⁸ Fındıkoğlu, “Erzurum...”, s.160.

⁵⁹ Fındıkoğlu, “Erzurum...”, s.161-163.

Palandöken Dağı, Tortum Şelalesi, Fırat'ın kaynağı olan dağ ve tepeleri ile her mevsim için ayrı ayrı hususiyetlere sahipti⁶⁰.

O yıllarda hükûmet, Doğu vilayetlerinde açılan halkevlerinin spor şubeleri vasıtasıyla bölgede futbol ve kayak gibi çeşitli spor aktiviteleri düzenliyor, bölge halkının birbirleriyle kaynaştırılmasına çalışıyordu⁶¹. Erzurum özellikle kış sporlarına çok müsaitti. Prof. Dr. Sadi Irmak, konferansında hükûmetin spora verdiği önem üzerinde durarak bölgede sporun gelişmesi için dinleyicileri teşvik etmişti. Irmak, konferansında spor davası üzerine ilk ciddi teşebbüsün “milli devlete müesser oldu”ğunu, bu tarihe değin başıbozuk giden spor faaliyetlerinin Parti elinde organize edilmek üzere spor federasyonları kurulduğunu bu sayede spor işinin yarı resmî bir şekilde disiplin altına almaya doğru önemli bir adım atıldığını zikretmişti. Millî devlet bu durumu da yeterli görmeyerek 1938 yılında Beden Terbiyesi Kanunu'nu çıkarmıştı. Kanunla Beden Terbiyesi ve Spor Genel Direktörlüğü kurulmuştu. Irmak, çıkarılan kanunun Dünya Harbi koşullarından dolayı pek uygulanamadığını ancak spor davasının “milli devletin temel taşlarından birisi” olduğunu, Millî Şef'in stadyumla mektebi eşit kıymette tuttuğunu söylemişti⁶².

Heyet, 19 Temmuz tarihinde programını sonlandırarak şehrin üst düzey devlet görevlileri, doktorlar, öğretmenler ve yoğun bir halk kitlesi tarafından uğurlanmış ve 22 Temmuz'da İstanbul'a dönmüştür⁶³.

Erzurum'daki etkinlik ulusal basın tarafından yakından takip edilmişti. Öyle ki heyetin dönüşü *Akşam* gazetesinin 23 Temmuz 1940 tarihli sayısında ilk sayfadan verilmişti. Rektör Bilsel'in verdiği bilgiye göre konferanslarda halk ve aydın kesim salonları doldurmuştu. 31 ilmî çalışma yapılmıştı. Bunlardan 11'i umumi konferans diğerleri meseleli ve tartışmalı konuşmaydı.

⁶⁰ Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, “Erzurumda İktisadi ve İçtimai Müşahedeler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 4 (1). S 73, s.69-79

⁶¹ Bu faaliyetlerin bazıları için bk. **BCA**, 490 1 0 0 / 1005 880 3; **BCA**, 490 1 0 0 / 984 814 2; **BCA**, 490 1 0 0 / 1005 880 2; **BCA**, 490 1 0 0 / 991 835 2; **BCA**, 490 1 0 0 / 834 295 1; Resul Köse, “Tek Parti Döneminde Kayak Sporunun Geliştirilmesi İçin Bazı Halkevleri Arasında Düzenlenen Kayak Yarışları”, **2. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu Utas II 25-26 Kasım 2020**, Van Türkiye, 2020, s.357-369.

⁶² Sadi Irmak, “Spor Davamız”, **Üniversite Haftası**, s.135-142.

⁶³ **Üniversite Haftası**, s.315.

237 hasta doktorlar tarafından muayene edilmişti. Bilsel'e göre ilk Üniversite Haftası "ilmin zafer haftası" olmuştu⁶⁴.

Erzurum programında bölgenin ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların bölge insanı tarafından ne kadar çok istendiği ilim erbabınca bizzat yerinde görülmüştü. Bu ihtiyaçlardan üniversite meselesi, programa katılan isimlerden Prof. Dr. Tevfik Kazancıgil, Doğu'da kurulacak üniversitenin Erzurum'da kurulmasını, yazdığı raporlarda özellikle belirtmişti⁶⁵. İşte sadece bu durum bile Üniversite Haftası programının bölge için ne derece etkili olduğunu göstermektedir.

II.2. Diyarbakır Üniversite Haftası

İkinci Üniversite Haftası, Diyarbakır'da yapılmıştır. Diyarbakır vilayet olarak Cumhuriyet'in hemen başında Şeyh Said isyanının olumsuz etkilediği vilayetlerin başını çekmişti. Ancak buna karşılık devlet, Tek Parti Dönemi'nde demiryolunun Diyarbakır'a uzatılmasının yanı sıra vilayette tarım, hayvancılık, sanayi ve ticaretin geliştirilmesi için yoğun bir çaba içerisinde olmuştu⁶⁶.

İkinci Üniversite Haftasının Diyarbakır'da yapılacağı halka 18 Nisan 1941 tarihli gazetelerde duyurulmuştu⁶⁷.

Heyet, 28 Mayıs'ta İstanbul'dan hareket ederek⁶⁸ 29 Mayıs'ta Ankara'ya gelmişti. Burada Meclis Reisi, Başvekil, Maarif Vekili ve CHP Genel Sekreteri tarafından kabul edilmişti. Rektör Bilsel'in gazeteye verdiği demece göre program, "mahallin temayüllerini" n sorulması sonrasında belirlenmişti. Önceki yıl programda 5'i doktor olmak üzere 10 profesör varken bu yıl da yedisi doktor olmak üzere 12 kişi vardı⁶⁹.

⁶⁴ **Akşam**, 23.07.1940; **Ulus**, 23.07.1940.

⁶⁵ Fındıkoğlu, "Biyoloji...", s.11; Bu rapor için bk. Tevfik Remzi Kazancıgil, **Üniversitemiz**, İstanbul 1956, s.24-40.

⁶⁶ Tek Parti Dönemi'nde Diyarbakır vilayetine birçok farklı yönden bakan bir çalışma için bk. Ercan Çağlayan, **Diyarbakır: Nüfus, Siyaset, Eğitim, Sağlık ve İktisat (1923-1950)**, Libra Yay., İstanbul 2020.

⁶⁷ **Ulus**, 18.04.1941.

⁶⁸ **Ulus**, 29.05.1941.

⁶⁹ **Ulus**, 30.05.1941.

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU VİLAYETLERİNDE
DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN
KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)

Diyarbakır'a giden üniversitelilerin isim listesi ve konferans konuları şu şekilde idi:

Sıra	Konuşmacı	Konu
1	Rektör Prof. Cemil Bilsel	Açış: Dünya nizamı Yeni nizam; haftanın kapanışı
2	Prof. Sıddık Sami Onar	Kadının cemiyet ve ailedeki rolü ve hukuki vaziyet Tatbikat ve içtihadın hukukun tekâmülündeki rolü ve bu bakımdan Devlet Şurası ile Temyiz Mahkemesinin bazı kararlarının tahlili
3	Prof. Tevfik Remzi Kazancıgil	Küçük çocukların korunması ve kadın hıfzıssıhhası Mebyaz hormonlarına ait anatomiklinik meseleler
4	Prof. Ömer Celal Sarc	Nüfusun miktarı, ehemmiyeti, Avrupa ve Türkiye'deki inkişafı Nüfusun yaş ve cinsiyet itibarıyla terkibi
5	Prof. Arif İsmet Çetingil	Sıtma, içtimai ve iktisadi tesirleri ve mücadele tedbirleri Vitaminler ve avitainoslar
6	Prof. Fahreddin Kerim Gökay	Akıl hastalıklarında veraset ve alkolün tesiri Nöro-Psihiyatride teşhis ve tedavi bakımından yenilikler
7	Prof. Cevdet Kerim İncedayı	Frenginin tahribatı ve frengiden korunma Şark çıbanı
8	Prof. Vekili Dr. Naci Bengisu	Trahom, içtmai zararları ve korunma tedbirleri Keratoplasti
9	Prof. Mükrimin Halil Yinanç	Diyarbakır tarihi
10	Prof. Ali Fuad Başgil	Memur ve Kanun Kanunların zaman içinde tatbik sahası ve müktesep haklar meselesi
11	Prof. Şinasi Hakkı Erel	Cerrahinin son senelerdeki terakkisi Etraf ambolilerinin cerrahi bakımından mütalaası
12	Prof. Dr. Muhiddin Erel	Kanalizasyonun sıhhi ehemmiyeti ve yapılmayan yerlerde alınması lazım gelen tedbirler

İkinci Üniversite Haftası, Diyarbakır'da 1-7 Haziran tarihleri arasında gerçekleşti. Bu konferans haftasında tablodan da takip edileceği üzere umumi,

tıbbi, hukuki, içtimai, sıhhi ve tarihî konular konuşulmuştu. Ancak programa katılan isimler arasında doktorların sayıca fazla oluşu, konferans konularının ağırlıklı olarak sağlık üzerine yoğunlaşmasına yol açmıştı. Rektör Bilsel tarafından yapılan konferansın açılış konuşmasında Umumi Müfettiş Abidin Özmen de hazır bulunmuştu. Bilsel, konferans için Diyarbakır'ın seçilmesinin sebebini yine Erzurum'da olduğu gibi demiryolunun Diyarbakır'a gelmesine⁷⁰ bağlamıştı. Bilsel, demiryolunun Diyarbakır'a medeniyet, huzur ve emniyet getirdiğini, eğer demiryolu olsaydı Şeyh Sait'in isyan edemeyeceğini söylemişti. Bilsel, çocukluğunun geçtiği Diyarbakır'dan İstanbul'a, İskenderun'a kadar karayoluyla, sonrasında da denizyoluyla olmak üzere 21 günde varabildiğini ancak bu gelişlerinde iki gün ve beş buçuk saatte geldiklerini söyleyerek demiryolunun ne büyük imkân ve kolaylık sağladığından bahsetmişti. Üniversite heyetini buraya getiren bir diğer sebep de Diyarbakır'ın tarihî ehemmiyeti ve şöhreti idi. Diyarbakır o tarihte de Doğu vilayetlerinin büyük ve ileri bir cazibe merkeziydi. Bilsel, İstanbul Üniversitesinin sekiz bin talebesi içinde Doğu vilayetlerinden gelen toplamda 120 öğrenciden Diyarbakırlı 44 öğrenci olduğunu, Üniversite kurulduğundan beri yedi yıldaki mezunlardan 78 öğrencinin Doğu'dan gelme ve bunlar arasında da 24 öğrencinin Diyarbakırlı olduğunu söylemişti. Bilsel, konuşmasında Cumhuriyet Türkiye'sinde okuryazar oranının çok arttığını yine eğitim alanında Köy Enstitülerinin açılmasının ne kadar doğru ve yerinde bir karar olduğundan bahsederek takdirlerini ifade etmişti⁷¹.

Bilsel'in konuşmasında özellikle üzerinde durduğu Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 tarihinde kurulmuştu⁷². Köy Enstitüleri kapatılıncaya kadar tüm yurttan 21 Köy Enstitüsü açıldı. Bunlardan 5'i Doğu vilayetlerinde idi. Bunlar;

⁷⁰ Demiryolu Diyarbakır'a 22 Kasım 1935'te gelmişti. Bk. Ahmet İhsan "Diyarbakır'ın Bayramı", *Cumhuriyet*, 27.11.1935; *Aynı Tarihi*, Kasım 1935.

⁷¹ *İkinci Üniversite Haftası*, s.11-17.

⁷² *TBMMZC*, Devre VI, C 10, İçtima 1, TBMM Matbaası, Ankara 1940, s. 70-92; *T.C. Resmî Gazete*, S 4491, 22.04.1940.

Malatya Akçadağ (1940)⁷³, Kars Cılavuz (1940)⁷⁴, Erzurum Pulur (1942),
Diyarbakır Dicle (1944)⁷⁵ ve Van Erciş (1948) Köy Enstitüleri⁷⁶.

Etkinlik kapsamında Prof. Dr. Cevdet Kerim İncedayı tarafından frengi hastalığına dair bir konferans verilmişti. O yıllarda bölgede frengi çok yaygındı. Başvekil İnönü'nün 1935 yılında çıktığı Doğu gezisi sonrasında hazırlanan raporda bölgede trahom ve frengi gibi salgın hastalıkların “korkunç derecede” olduğu belirtilmişti⁷⁷. İncedayı, bu konferansına, daha çok cinsi münasebetle bulaşan zührevi hastalıklardan frengi hastalığının tarifıyla başlamıştı. Hastalık, hastanın hem kendisinde hem de aile ve toplumun birçok ferdiinde sonu ölüm ve sakatlık gibi çok kötü sonuçlar doğurmaktaydı. İncedayı, tedavisi olan bu hastalığa karşı Diyarbakırlıları bilgilendirmek istemişti. Üstelik hastalığa karşı devlet ücretsiz sağladığı hizmetle hastaların yanındaydı. İncedayı, hastalığın kurutulması için devletin elinden geleni yaptığı kanaatindeydi. Ancak tam anlamıyla başarı sağlanabilmesi için halkın da bilinçli olarak hastalığın tehlikeleri ve korunma usulleri hakkında bilgili olması gerektiği konusunda dinleyicileri uyarılmış ve bilgilendirmişti⁷⁸.

Prof. Vekili Dr. Naci Bengisu, bir göz hastalığı olan trahomla ilgili konferans vermişti. Bengisu, tedavi edilmediği zaman körlükle neticelenen bu hastalığın ülkeye Suriye ve Irak taraflarından geldiğini söylemişti. Türkiye'deki ilk trahom oranı, 1929'daki 13. Uluslararası Göz Hastalıkları Kongresi'ne katılan Dr. Vefik Hüsnü Bulat'ın üç aylık kısa bir zaman zarfında trahomlu mıntıkaları gezerek diğer mıntıkaları da mahalli sıhhiye teşkilatından aldığı raporlarla elde ettiği rakamlara dayanmıştı. Trahomla mücadele esas itibarıyla Trahom Mücadele Teşkilatı kurulduktan sonra başlamıştı. Bengisu'nun o yıllarda Mücadele Teşkilatı Reisi Dr. Naşit Sunay'dan 1935 yılına ait aldığı bilgilere göre trahom yoğunluğunun fazla

⁷³ **Köy Enstitüleri 1**, Maârif Matbaası, İstanbul 1941, s.49.

⁷⁴ **Köy Enstitüleri 1**, s. 44; Nebahat Arslan, “Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü”, **History Studies**, Volume 4/ 1 2012; Firdevs Gümüšoğlu, **Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

⁷⁵ Ercan Çağlayan, “Köy Enstitüleri'nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü”, **Turkish Studies**, 9/1, 2014 s.125-126.

⁷⁶ Murat Turan, **CHP'nin Doğu'da Teşkilatlanması**, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2011, s.155.

⁷⁷ **BCA**, 30 10 0 07 / 13 75 20.

⁷⁸ C.K. İncedayı, “Frenginin Tehlikelerine Dair Umumi Bilgiler ve Bu Hastalıkla Mücadelede Halka Nasihatler ve Tenbihler”, **İkinci Üniversite Haftası**, s.85-97.

olduğu Güneydoğu vilayetlerindeki trahom oranı şu şekilde idi: Kilis %86,3, Adıyaman ve Besni %80, Gaziantep 57,1, Urfa %69,3, Siverek %74, Malatya %53, Maraş %33,7, Adana %31. Bengisu, üç yıl görev yaptığı Siirt'te bizzat yaptığı tetkikle bu mıntıkada oranın kanaatine göre %50-60 arasında olduğunu ifade etmişti. Diyarbakır mıntıkasında da trahom teşkilatı 1937 sonlarında yapıldığından genel bir trahom taraması henüz yapılmamıştı. Ancak Diyarbakır'daki doktorlar tarafından 1940 senesi zarfında müracaat eden hastalar üzerinde yapılan tetkike göre trahom oranı %46'yı bulmaktaydı. Bengisu, bu istatistiki bilgileri verdikten sonra hastalığın tahribatı, içtimai zararları ve korunma çarelerini anlatmıştı. Bengisu, konferansının devamında bütün bulaşıcı hastalıklar gibi trahomun da Osmanlı Dönemi'nde ihmal edildiğini, Cumhuriyet Dönemi'nde Sıhhat Vekâletinin trahomu ele alarak mücadeleyi “bugünkü mükemmel işleyen teşkilat şekline sok”tuğunu, mücadeleye 1925'te Adıyaman ve Malatya'da birer trahom mücadele hastanesi ve dispanseri açmak suretiyle başladığını söylemişti. Konferans tarihinde Güneydoğu bölgesinde 9 vilayete yayılmış “muazzam” bir teşkilat vardı. İşin başında bulunan Dr. Naşit Sunay'ın verdiği bilgilere göre o tarihlerde toplamı 180 yatak tutan 13 hastane, vilayet, kaza ve köylerde olmak üzere toplamda 61 dispanser, bir seyyar mücadele ekibi ve seyyar hemşire teşkilatı faaliyette bulunmaktaydı. Buralarda 32 doktor, 88 sıhhat memuru, 13 hemşire ve 52 hastabakıcı çalışmaktaydı. Mücadele teşkilatında 1939'da 178.754 yeni hasta muayene edilmiş, 4.742.278 ilaçlama yapılmış, 11.986 şişede 494 kilo 370 gr. ilaç dağıtılmış, hastanelere 2.785 kişi yatırılmış, 10.057 ameliyat yapılmış ve 1.605 laboratuvar muayenesi neticelendirilmişti. Bengisu'ya göre bu rakamlar, mücadele teşkilatının “çok mükemmel işlediğini” göstermekteydi⁷⁹.

Prof. Dr. Arif İsmet Çetingil, sıtma hakkında bir konferans vermişti. Çetingil, sıtmanın dönemsel bir hastalık değil sürekli ölümlere yol açan bir hastalık olduğunu vurgulayarak o günlerde ülkede dokuz mıntıkada, sıtma mücadelesinde “takdire değer çalışmalar” yürütüldüğünden bahsettikten sonra Diyarbakır'daki sıtma mücadelesi hakkında bilgi vermişti. Çetingil'in aktardığı bilgilere göre Diyarbakır “esaslı bir sıtma merkezi”ydi. Hastalık şehir merkezinde az iken köylerde oldukça fazlaydı. Bunun sebebi köylerdeki tarla ve bahçelerdi. Özellikle sulu tarımı çokça isteyen pirinç tarlaları sıtma

⁷⁹ Naci Bengisu, “Trahom, İçtimai Zararları ve Korunma Çareleri”, **İkinci Üniversite Haftası**, s.121-130.

hastalığının fazla olduğu yerlerdi. Ancak Diyarbakır'daki pirinç ekiminin kendine mahsus bir hususiyeti vardı. Diyarbakır'da pirinç ekilen yerlere “madrap” ismi verilmekteydi. Buralar iklim ve topoğrafik şartlara göre daimi olarak su altında kalmayan tarlalardı. Özellikle Karacadağ eteklerinde taşlık ve kayalıklar arasındaki toprak kısımlara ekilen pirinçler, dağdan gelen suyla sulanmakta ve bu su birikintiyeye meydan vermemekteydi. Bu sebeple Diyarbakır mıntıkası pirinç üretiminde çok fazla tedbir almayı gerektirmeyen bir mıntıkaydı⁸⁰.

Prof. Dr. Muhiddin Erel, “kanalizasyon” kurulumu konusundaki konferansında, şehirlerin büyüklüğü ya da yer aldığı coğrafyaya göre yapılması gereken en uygun kanalizasyon sistemi hakkında bilgilendirme yapmıştı⁸¹. Bu bilgiler o yıllarda şehir planlarını hazırlamaya çalışan yerel idareler için çok önemliydi. Zira Diyarbakır'daki Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen, şehrin planlanması ve imarı için 1935 yılında Nafia Vekâletinden bir fen heyeti getirtmişti⁸².

Üniversite Haftası programı hazırlanırken nüfus meselesi de önemsenmişti. Bu durum o yıllarda ülke ve bölge nüfusunu artırma politikasının bir sonucuydu. Bu maksatla İskân Kanunu çıkarılmıştı. Kanun'la ülke dışından gelecek Türk nüfusunun iskânı şartları da belirlenmişti⁸³. 1941 yılında ülkeye dışarıdan 12.063 kişi gelmişti⁸⁴. Gelenlerin yerleştirildiği yerlerden biri de Diyarbakır'dı⁸⁵. Programda doktor katılımcıların çoğu nüfus davasına temas eden mevzular seçmişlerdi. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc da nüfusun tıbbi yönünden başka iktisadi ve içtimai yönlerine dair bir konferans vermişti. Sarc, nüfusun artmasını gerek iktisadi menfaatler gerekse millî ve siyasi sebepler için zorunlu görenlerdendi. Nüfusun artmasının iktisadi sebeplerini, nüfusun çoğalmasını evvela atıl duran tabii servetleri işletmek için zaruri görmekteydi. Ayrıca uygulanan modern tekniğin işletilebilmesi

⁸⁰ Arif İsmet Çetingil, “Sıtma, İçtimai ve İktisadi Tesirleri ve Mücadele Tedbirleri”, **İkinci Üniversite Haftası**, s.143-159.

⁸¹ Muhiddin Erel, “Kanalizasyon, Sıhhi Ehemmiyeti ve Yapılamayan Yerlerde Alınması Lâzımgelen Tedbirler”, **İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır**, s.381-384.

⁸² **Cumhuriyet'in 15. Yılında Diyarbakır; Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye**, s.1369.

⁸³ **T.C. Resmî Gazete**, 21.06.1934, S 2733.

⁸⁴ **İstatistik Yıllığı, 1940-1941**, C 12, DİE, s.88.

⁸⁵ **BCA**, 490 1 0 0 / 1466 9 2 lef 42-46.

için nüfus artmalıydı. Yine ülkede içtimai iş bölümünü “ileri götürebilmek ve ihtisası ilerletebilmek için” gereklidi⁸⁶.

Doktorlar etkinlik günlerinde verdikleri konferanslar haricinde Diyarbakır’da 959 hastayı muayene etmiş, 10 hastayı da ameliyat etmişti⁸⁷.

Heyetin İstanbul’a dönüşü gazetelere yine haber olmuştu. Bilsel, 12 Haziran 1941 tarihli *Akşam* gazetesine verdiği demeçte, hem ildeki resmî görevlilerin hem de halkın heyete ve konferanslara yoğun ilgisinden bahsettikten sonra umumi konferanslar için Halkevi konferans salonunun tahsis edildiğini, burasının 1.200 oturacak yerinin olduğunu ve her konferansta da dolduğunu söylemişti⁸⁸.

II.3. Elazığ Üniversite Haftası

Üçüncü Üniversite Haftası 1942 yılında Elazığ’da yapıldı. Elazığ Tek Parti Dönemi’nde Şeyh Sait ve Dersim/Tunceli isyanlarından olumsuz etkilenmesi sebebiyle önemli bir vilayetti. Bu isyanlar vilayette tahribata yol açmıştı. 1936 yılında kurulan Dördüncü Umumi Müfettişliğin merkezi Elazığ idi. Müfettişlik özellikle 1936 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Tunceli ıslahat programı ile meşgul olmuştu⁸⁹. Elazığ’daki program işte böyle bir dönemde gerçekleşmişti.

Program 23-30 Eylül tarihleri arasında gerçekleşti. Heyet üyeleri program kapsamında Elazığ’ın ilçeleri ve Tunceli’de de incelemelerde bulunmuştu⁹⁰.

⁸⁶ Celal Sarc, “Nüfusun Miktarı ve İstihaleleri”, **İkinci Üniversite Haftası**, s.42-64.

⁸⁷ **Akşam**, 10.06.1941; **Ulus**, 09.06.1941; **İkinci Üniversite Haftası**, s.387.

⁸⁸ **Akşam**, 12.06.1941.

⁸⁹ Tek Parti Dönemi’nde Elazığ’ın farklı yönlerine ait ayrıntılı bir çalışma için bk. Şahin Yedek, **Elazığ’da İdari, Siyasi ve Sosyoekonomik Hayat (1923-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018.

⁹⁰ **Akşam**, 30.09.1942.

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU VİLAYETLERİNDE
DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN
KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)

Elazığ'daki haftaya katılan üniversitelilerin isim listesi ve konferans konuları şu şekilde idi:

Sıra	Konuşmacı	Konu
1	Prof. Dr. Cemil Bilsel	Devletlerle münasebette dün ve bugün
		Devletlerle münasebette bugün ve yarın
2	Prof. Fahreddin Kerim Gökay	Akıl hastalıklarında korunma esasları
		Lepra ve cümlelî asabiye
3	Prof. Ali Nihat Tarlan	Türk edebiyatında hamaset
		Edebiyatta eskilik ve yenilik
4	Prof. Sıddık Sami Onar	Hukuk bakımından aile
		Fevkalade hallerin hukuki nizam üzerindeki tesirleri
5	Prof. Şevket Salih Soysal	Çocuk hastalıkları
		Çocuk terbiyesi ve düzensizlikler
6	Prof. Sedat Tavat	Verem ve vereme karşı savaş
		Noksanlık anemileri
7	Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu	Millî terbiye, millî disiplin ve vatandaşın vazifeleri
		Muhit ve terbiye
8	Prof. Besim Darkot	Tunceli üzerine coğrafi görüşler
		Türkiye'nin coğrafi bölgeleri arasında Yukarı Fırat
9	Doçent Naşit Erez	Kadın hastalıkları bilgisinin halka hizmetleri
		Güç muhit şartları altında doğum
10	Prof. Fahri Arel	Erken ihtiyarlama
		Akciğer apselerinin etiyoloji ve tedavisi hakkında son telakkiler
11	Prof. Sabri Esat Siyavuşgil	Türk halk şiirinde tabiat
		Folklor ve millî hayat
12	Prof. Hıfzı Veldet	Evlenme ve bunun hukuki neticeleri
		Zarar-zıyan ve tazminat meseleleri

Listeye baktığımızda katılımcılar farklı uzmanlık alanlarından olsa da daha önceki haftalarda olduğu gibi yine doktorların ve sağlık konulu konferansların sayıca fazla olduğu görülmektedir.

Rektör Bilsel, haftanın açılış konuşmasında bu programın ne için hazırlandığından bahsederken İstanbul Üniversitesine önceki yıl kaydolan

3.185 öğrenciden 97'sinin Elazığlı olduğunu söylemiştir. Yine bu programa da daha önceki programlarda olduğu gibi Reisicumhur, Başvekil, Maarif Vekili ve Parti Genel Sekreterliği destek vermişti⁹¹.

Elazığ'daki programda Tunceli üzerine çok fazla konuşulmuştu. Tunceli, Osmanlıdan beri sürekli asayiş vakalarıyla gündeme gelen bir vilayetti. Burada devlet otoritesini sağlamak için birçok askerî harekât düzenlenmişti. 1935 yılına gelindiğinde sorunları temelli çözüme kavuşturmak için 25 Aralık 1935'te Tunceli vilayetinin idaresi hakkında bu vilayete özgü bir kanun çıkarılmıştı. Kanunla; “Tunceli vilayetine ordu ile irtibatı baki kalmak üzere kor komutan rütbesinde bir zat vali ve kumandan seçilecekti. Bu vali ve kumandan teşkil edilen Dördüncü Umumi Müfettişliğinde umumî müfettişi olacaktı⁹².” Kanun'un ardından 6 Ocak 1936'da hükûmet tarafından Bingöl, Tunceli ve Elâziz vilayetlerinde Dördüncü Umumi Müfettişlik kuruldu⁹³. Bu Müfettişliğin başına 8. Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan atandı⁹⁴.

Hukukçu Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, o tarihte yürürlükte olan Tunceli Kanunu'nun hukuki geçerliliği hakkında değerlendirmede bulunmuş ve Kanun'un hukuka uygunluğunu savunmuştu. Onar, geçmişte çıkarılan bazı yasaların fevkalade hallerde hukuki nizam üzerinde bir takım tedbirler alınmasının Anayasanın 86. maddesinin dayanak gösterilerek yapıldığını ifade etmişti. Bu maddede örfî idareden bahsedilirken bu tedbiri icap ettiren haller; harp, harbi icap ettirecek bir vaziyet, isyan, vatan ve Cumhuriyet aleyhindeki teşebbüslerdi. Ona göre 86. maddede yalnız örfî idareden bahsedildiğine göre bu dört hâl dışında fevkalade hâlin olmadığı söylenemezdi. Tunceli Kanunu'nun müzakere zabıtlarına göre memleketin bir bölgesinde, diğer bölgelerde tabii görülmeyen hadiselerin cereyanı, durumların mevcudiyeti, o bölgenin diğer bölgelerden ayrı bir durumda oluşu “orası için fevkalade bir hal sayılabilir ve fevkalade haller rejiminin hukuki nizamının kısmen cereyanını mümkün kılar”dı⁹⁵.

⁹¹ Üçüncü Üniversite Haftası, s.15.

⁹² T.C. Resmi Gazete, S 3195, 25.12.1935.

⁹³ BCA, 30 18 1 2 / 61 1 8; T.C. Resmî Gazete, S 3207, 06.01.1936.

⁹⁴ BCA, 30 18 1 2 / 61 2 12; T.C. Resmî Gazete, S 2/3847, 16.01.1936.

⁹⁵ Sıddık Sami Onar, “Fevkalade Hallerin Hukuki Nizam Üzerindeki Tesirleri”, Üçüncü Üniversite Haftası, s.387.

Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu da konferansında Tunceli yöresindeki kültür durumuna ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştu. Fındıkoğlu, Tunceliler için “asılları hakkında tarihî ve etnolojik malumat ne olursa olsun, lisan ve hayat tarzı itibariyle büyük Türklüğe tamamıyla dâhil olmayan zümre ve taifeler karşısında Türk maarifçisinin vazifesi iki katlı bir ehemmiyet kazanıyor” demişti. Fındıkoğlu, bu önemli meselenin hususi bir planla ele alınması gerektiği düşüncesindeydi. Elazığ’daki kültür müesseselerinin bu vazifeyi o günlerde hakkıyla ifa ettiğini de gözlemlerine dayanarak söylemiş ve buradaki kültürel hizmetlerden örnekler vermişti. Bunlardan ilki Kız Sanat Mektebi idi. Fındıkoğlu, o tarihe kadar yalnız Tunceli köylerine mensup kırk kızı yetiştiren ve hayata atan bu mektebin hocalarını çalışkanlığı ve eğitim sonrasında yaptıkları takip ve rehberlikten dolayı takdir etmişti. Mektepte görevli Sıdika Avar’ın⁹⁶ ismini özellikle zikretmişti. Fındıkoğlu, konferansında Kız Mektebinden mezun olduktan sonra Sıdika Avar’a Tuncelili bir kızın Türkçe yazıp gönderdiği mektuptan da bahsederek “tarih, coğrafya ve sosyoloji âlimlerinin bu mntıka hakkındaki telakkileri ne olursa olsun, realitenin kendisi, temsil işini kolaylaştırmaktadır” demişti. Onun aktardıklarına göre yöredeki yer isimlerinin ve sözlü edebiyat ürünlerinin Türkçe olması bu işi kolaylaştıracaktı. Fındıkoğlu, bölgede kullanılan Türkçeden dolayı bölgeye “Türkiye realitesi içinde kaynaşmış bir Tunceli mefkûresini sokma”nın Tunceli’de çalışan kişilerin vazifesi olduğunu, gezdikleri yerlerdeki idarecilerin, Türk maarifçilerin de bu vazifeyi yerine getirdiklerini, Tunceli’de inşa edilen modern binaların otorite kadar millî kültürü de yayan, yerleştiren ocaklar hâline geldiğini söylemişti⁹⁷.

Dönemin önemli coğrafyacılarından Besim Darkot, Tunceli halkının sosyo-kültürel ve ekonomik hayatına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştu. Darkot, Dersimlilere sorulsa çoğunluğun kendilerinin Horasan’dan geldiklerini ifade ettiklerinden buradaki insanlara Osmanlıda “toptan” Kürt denildiğinden “Kürt oldukları için değil, fakat Kürt denile denile Kürt olmuşlar!” demişti. Darkot, 1935 yılı nüfus sayımına göre 1,5 milyona yakın kişinin anadil itibarıyla Kürtçe konuştuğunun yazıldığını, Kürtçenin ilmî bir görüşle incelenmediğinden bu sebeple “Kürtçe diye bir tek dil, Kürt diye bir

⁹⁶ Bk. Selma Yel, Bahattin Demirtaş, Namık Çencen, “Cumhuriyet’ten Günümüze Elazığ’da Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış, **Tarihten Günümüze Elazığ Uluslararası Kongresi, 17-19 Kasım 2014**, Cilt 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2016, s.1027.

⁹⁷ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Millî Terbiye, Milli Disiplin ve Vatandaşın Vazifeleri”, **Üçüncü Üniversite Haftası**, s.108-110.

mütecanis kütle tasavvuru, millî birliğimiz bakımından sadece zararlı değil fakat yanlış ve haksızdır!” görüşündeydi. Ona göre Doğu Anadolu’da birçok lehçe vardı. Bu lehçeler birbirlerine ne kadar yakınsalar Türkçeye de o kadar yakındılar. Darkot, yine bölgedeki coğrafya ve yer isimleri üzerinde metotlu toponomi araştırmaları yapılırsa bunların Türkçeye dayandığının görüleceğini bu sebeple bu sahada o tarihe kadar bir şeyler yapılmış olsa da Elazığ aydınlarına çok büyük iş düştüğünü söylemişti⁹⁸.

Darkot, Tunceli’nin iktisadi olarak geri kalmasına da değinmişti. Ona göre Tunceli’ye medeniyetin girmesi nasıl geç kalmışsa bu topraklarda yetiştirilebilecek olan tarım ürünleri de bölgeye girememişti. Bunların denenmesi gerekliydi. Darkot, bu önerisini söylerken bölgede üretimi artırmanın en önemli şartlarından biri olarak da yolun önemine dikkat çekmişti. Yol sayesinde üretim maliyetleri düşecek, ihracat artacaktı. Darkot, bölgedeki hayvancılığın da geliştirilmesi hatta bölgede yapılacak ciddi ilmi araştırmalarda bölgedeki maden varlığının ortaya çıkarılması tavsiyesinde bulunmuştu. Ona göre bunlar yapılırsa bölge insanı başka vilayetlere gitmeyecekti. Darkot, yine coğrafya şartları ve su potansiyeli sayesinde Tunceli’de barajlar inşa edilirse üretilecek elektriğin ihraç edilebileceğini söylemişti. Darkot, eğer bunlar yapılırsa önceki dönemlerde olduğu gibi “Dersim yarasını temizlemek için (...) Dersimi boşaltıp yok etmek değil, Tunceli haline getirip yaşatma”nın mümkün olacağını söylemişti. Darkot’a göre Tunceli bir turizm sahası hâline getirilebilirdi⁹⁹.

Heyet konferans haftasında Elazığ’ın ilçesi Palu’yu ve Tunceli vilayetinin Hozat, Pertek ve Mameki kazalarını da ziyaret etmişti. Özellikle bu kazaların ziyareti o tarihe kadar “ancak birkaç ecnebinin büyük fedakârlıklarla birer kısmını görebildikleri” yerler olduğu için heyet bu yerleri ziyaret etmekten dolayı memnun olmuştu. Heyet, zikredilen kazaların halkı ile de görüşerek notlar almıştı¹⁰⁰.

⁹⁸ Besim Darkot, “Tunceli Üzerinde Coğrafi Görüşler”, **Üçüncü Üniversite Haftası**, s.119-121.

⁹⁹ Darkot, a.g.m., s.122-127.

¹⁰⁰ **Üçüncü Üniversite Haftası**, s.403-404.

Konferans haftasında doktor olan hocalar Elazığ Şehir Hastanesinde dört yüzden fazla hastayı muayene etmişlerdi. Ayrıca muayene edilenlerle bu sayı beş yüzü aşmıştır¹⁰¹.

II.4. Van Üniversite Haftası

Dördüncü Üniversite Haftası, Samsun'da düzenlenirken beşincisi Van'da düzenlenmişti¹⁰². Bilindiği üzere Van, I. Dünya Harbi öncesi bölgede önemli bir merkezdi. Ancak Harp, şehri harap ettiği gibi vilayetin demografik ve ekonomik hayatına da çok büyük darbe vurmuştu. Aşağıda verilen konferans konularından da görüleceği üzere üniversiteli aydın kesim, Van vilayetini tekrar eski günlerine döndürme hedefi içerisindeydi. Bu sebeple etkinliklerin yapıldığı şehirler belirlenirken Van'ın geçmişteki şaşalı dönemi ve ekonomik potansiyelinin dikkate alındığını söyleyebiliriz.

Heyet, 3 Ağustos'ta İstanbul'dan hava yoluyla Ankara'ya geldi. Burada Meclis Reisi Abdülhalik Renda, Başvekil Şükrü Saraçoğlu, Maarif Vekili ve CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal ziyaret edildi. Heyet ziyaretlerini tamamladıktan sonra hava yoluyla Erzurum'a oradan da yine hava yoluyla Van'a gitti. Heyet Erzurum'da iki gün kalmıştı. Erzurum'un muhtelif yerlerini gezen heyet henüz temelleri atılabir yıl olan Pulur Köy Enstitüsüne de gitmişti. Enstitünün başarılı çalışmaları heyet tarafından takdirle karşılanmıştı. Heyet, Erzurum ılıcalarını, Erzurum Kongresi'nin toplandığı ve o zaman yanmış olan tarihî mahaller ile o dönemde tamamlanmak üzere olan asri mezarlığı gördü. Heyet, uçakla Van'a ulaştığında havaalanında, Vali ve Belediye Başkanı gibi üst düzey devlet görevlileri tarafından, şehrin girişinde ise kalabalık bir halk kitlesi tarafından "hararetle" karşılandı¹⁰³.

¹⁰¹ Üçüncü Üniversite Haftası, s.405.

¹⁰² Ulus, 22.03.1944.

¹⁰³ Akşam, 4-5.08.1944; Beşinci Üniversite Haftası, s.5-6.

Van programına katılan üniversitelilerin isim listesi ve verilen konferansların konuları şu şekilde idi:

Sıra	Konuşmacı	Konu
1	Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam	Halk konferansları Lekeli tifo hakkında
2	Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar	Âmme hizmetleri ve zamanımızdaki inkişafı İdari tasarrufların, idari kaza ve idari davaların mahiyeti
3	Ord. Prof. Dr. Hamit N. Pamir	Van bölgesinin jeolojisi
4	Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat	Vitaminler Penicillin
5	Prof. Dr. Muhiddin Ali Erel	Şehir hıfzıssıhha ve sosyal bakımdan çocuk ölümü
6	Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli	İnsan, hava ve iklim Salgın menenjit
7	Prof. Ahmet Ardel	Van Gölü bölgesinin coğrafyası Van Gölü
8	Prof. Dr. Arif Müfit Mansel	Urartu tarihi ve medeniyeti
9	Prof. Dr. Naşid Erez	Kadın üretim organları kanseri, teşhis ve tedavileri
10	Doç. Dr. Hıfzı Timur	Kanuna hile ve âmme intizamı mefhumlarının harp yıllarında önemi
11	Doç. Dr. Cemal İzzet Tukin	Van bölgesi ve tarihi kaynakları
12	Doç. Dr. Halit Ziya Konuralp	Savaş cerrahisinde yenilikler

Bu listeye de bakıldığında programa katılan üniversitelilerin altısının doktor olduğunu, sağlık konularının diğer konulara kıyasla daha çok konferans mevzuu hâline getirildiğini görüyoruz.

Konferanslar, Van Halkevi'nde gerçekleşmişti¹⁰⁴. Rektör Tevfik Sağlam, Van Üniversite Haftası açılış konuşmasında Üniversite haftaları programında üç maksadın olduğunu söylemişti. Bunlar; halkın bilgilendirilmesi, yerinde incelemeler yapmak ve yetiştirilecek Türk gençlerinin ileride çalışacakları yerleri yakından görmek, oralandaki şartları incelemek ve gençlerin bu şartlara uygun bir tarzda yetişmelerini sağlamaktır¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Beşinci Üniversite Haftası, s.15.

¹⁰⁵ Beşinci Üniversite Haftası, s.17.

Jeoloji Profesörü Hamit N. Pamir, genelde bölgenin özelde ise Van'ın jeolojisini konferansına konu edinerek petrol meselesine değinmişti. Pamir, Van Gölü'nün kuzeydoğusundaki Kürzot köyünün 5 km güneyindeki petrol kaynağını Birinci Dünya Harbi esnasında Rusların yaptığı küçük işletmeden sonra ilk görenlerden birisinin de kendisi olduğunu, burada zemindeki sızıntılardan kaynaklı büyük bir işletme kuracak kadar petrol olmadığından ancak mahalli istifadeler için kullanılacak petrol olduğunu söylemişti. Buna rağmen ona göre ana yataktaki bütün petrol henüz sızmadığı için Kürzot mıntıkası önemliydi¹⁰⁶.

Pamir'in bu işaretinden sonra 1943 ve 1945 yazında Kürzot'ta sondaj çalışmaları yapılmıştı. Elde edilen az miktardaki petrol Van Gölü'nde çalışan küçük vapurlar için kullanıldı. Petrolün ticari ve iktisadi değerinin olmadığı anlaşılınca tetkik ve sondaj çalışmaları 1945 yılından itibaren durdurulmuştur¹⁰⁷.

Prof. Ahmet Ardel, konferansında Van Gölü bölgesinin coğrafi şartlarından bahsettikten sonra o tarih itibarıyla geçmişteki gelişmiş durumuna kıyasla coğrafi durumu elverişli olduğu için Van vilayetinin er geç gelişeceğini söylemişti. Ancak bu gelişmenin sağlanabilmesi için bölgenin öncelikle ziraat ve hayvancılık sayesinde ekonomisinin gelişmesi, coğrafi şartlarına uygun olarak modern endüstrinin kurulması, demiryolları ile ülkenin diğer kısımlarına bağlanması, turizmin doğması ve bunlarla ilgili olarak nüfusun artmasının gerektiğini söylemişti. Ardel, 1935 yılı nüfus sayımına göre Van'ın toplam nüfusunun 96.479 olduğunu bu sayıyla da yüz ölçümüne göre Hakkâri'den sonra ülkenin en tenha vilayeti olduğunu söylemişti¹⁰⁸.

Doç. Dr. Cemal İzzet Tukin ise bölgede kurulan Umumi Müfettişlik teşkilatının idare sistemi içerisindeki gerekliliğini savunmuştur. Türk idare sisteminde 1927-1952 yılları arasında beş adet Umumi Müfettişlik teşkilatı kurulmuştu. Bunlardan birincisi (1927), üçüncüsü (1935), dördüncüsü (1936)

¹⁰⁶ Hamit N. Pamir, "Van Bölgesinin Jeolojisi", **Beşinci Üniversite Haftası**, s.47.

¹⁰⁷ Kemal Lokman, "Kürzot Petrol Madeni ve Havalisi", **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, C 35, 1946, s.96-99.

¹⁰⁸ Ahmet Ardel, "Van Gölü Bölgesinin Coğrafyası", **Beşinci Üniversite Haftası**, s.107.

Müfettişlikler Doğu vilayetlerinde, ikincisi (1934) Trakya’da, beşincisi de (1947) Güney vilayetlerinde kurulmuştur¹⁰⁹.

Tukin, konferansında Van tarihini Cumhuriyet’e kadar kısaca anlattıktan sonra Birinci Dünya Harbi’nde istilaya uğrayan ve harap olan vilayetin Cumhuriyet Türkiye’sinde 1926 yılında 977 sayılı Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu ile statü, bütçe, nüfus ve coğrafi durumları bakımından vilayetten kazaya çevrilen diğer bazı vilayetler gibi yapılmayarak vilayet statüsüne dokunulmadığını bunun da Cumhuriyet hükûmetinin bu bölgeye verdiği önemi gösterdiğini ifade etmişti. Ona göre hükûmet bir yıl sonra, 1927 yılında “idare mekanizmasından tam randıman almak kaygısıyla” vilayetler üstü bir teşkilatı, Umumi Müfettişlikler teşkilatını kurmuş, bu ilk teşkilatın içine de Van, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt ve Mardin vilayetlerini almıştı¹¹⁰.

Hafta günlerinde heyet, Van Kalesi’ne giderek kalenin muhtelif yerlerini incelemiş ayrıca motorla Ahlat’a gidilmişti¹¹¹. Hafta, 12 Ağustos’ta bitmiş, heyet 13 Ocak sabahı uçakla Van’dan ayrılmıştı¹¹².

III. Ankara Üniversitesinin Doğu ve Güneydoğu Vilayetlerinde Düzenlediği “Üniversite Haftası” Etkinlikleri

III.1. Kars Üniversite Haftası

Ankara Üniversitesi de 1942 yılında her yıl yurdun bir mıntkasında “Ankara Üniversitesi Haftası” adı altında konferanslar vermeyi kararlaştırmıştı. 1942 yılı için ilk seçilen yer Kars’tı. İkincisi Hatay (1943)¹¹³, üçüncüsü İzmir (1944)¹¹⁴, dördüncüsü ise Gaziantep ve Urfa vilayetleriydi (1945)¹¹⁵.

¹⁰⁹ Bk. Abidin Özmen, “Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce”, **İdare Dergisi**, 184 (Ocak-Şubat 1947), s.238-239; Serap Taş, **Umumi Müfettişlikler**, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1997; Hüseyin Koca, **Yakın Tarihten Günümüze Hükûmetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Mikro Yayınları, Konya 1998; Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yay., İstanbul 2010; Murat Burgaç, **Türkiye’de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013; Köse, **a.g.t.**, s.241-270.

¹¹⁰ Cemal İzzet Tukin, “Van Bölgesi ve Tarihi Kaynakları”, **Beşinci Üniversite Haftası**, s.269-270.

¹¹¹ **Ulus**, 13.08.1944; **Beşinci Üniversite Haftası**, s.13.

¹¹² **Akşam**, 13.08.1944.

¹¹³ **Ankara Üniversite Haftası: Hatay**.

¹¹⁴ **Akşam**, 03.09.1944.

¹¹⁵ **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**.

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU VİLAYETLERİNDE
DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN
KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)

Ankara Üniversitesinin etkinliklerinin ilkinin Kars'ta düzenlenmesinde kanaatimizce II. Dünya Harbi'nin etkisi vardır. Çünkü Kars Üniversite Haftası II. Dünya Harbi'nin en ateşli günlerinde düzenlenmişti. Türkiye o tarihte her ne kadar tarafsız olsa da sınır komşusu olan Sovyet Rusya bu Harbin içindeydi. Yani Türkiye istemeyerek de olsa her an harbe girebilirdi. Bu sebeple Kars'ta verilen konferans mevezularına bakarak dinleyicilerde tarih ve vatan bilincinin daha da arttırılmak düşüncesiyle ilk etkinlik şehri olarak Kars'ın seçilmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

Kars'ta konferans verecek hocalar ve konferans mevezuları 13 Temmuz 1942 tarihinde Maarif Vekâletine sunuldu. Program, Vekâlet ve Millî Şef tarafından uygun görülünce heyet 18 Temmuz'da Kars'a hareket etti¹¹⁶.

Kars'ta düzenlenen Ankara Üniversitesi Haftası'ndan maksat, “fakülte çalışmalarının neticelerini halka götürmek, onu Üniversite faaliyetinden faydalandırmak, aynı zamanda bu müessese mensuplarının yurt tetkiklerinde bulunmalarını sağlamak”tı. Kars'a 8'i Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden ve 2'si Yüksek Ziraat Enstitüsünden olmak üzere toplamda 10 kişilik bir heyet gitmişti. Heyet, öncelikle 20 Temmuz'da Erzurum'a vardı. Buradan otobüsle Kars'a gidildi. Kars'ta Vali Hüdai Karabatan, Müstahkem Mevki Komutanı General Şahap Gürler ve Kars Mebusu Cevat Dursunoğlu'nun yakın alakası ile program gerçekleşti¹¹⁷.

¹¹⁶ Ankara Üniversitesi Haftası: Kars, s.5.

¹¹⁷ Ankara Üniversitesi Haftası: Kars, s.6.

Kars'ta düzenlenen etkinliğe katılanların isim listesi ve konferans konuları şu şekilde idi:

Sıra	Konuşmacı	Konu
1	Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu	Haftanın açılması ve Türk vatani ve cehid felsefesi
2.	Prof. Remzi Oğuz Arık	Türk tarihinin öğrettikleri
3	Prof. Dr. Nevzat Tüzdil	Hayvanlardan insanlara geçen paraziter hastalıklar
4	Prof. Enver Ziya Karal	Lozan Zaferi'nin XIX. yıldönümünün kutlanması
5	Doçent Cemal Alagöz	Coğrafya bakımından yurt araştırmaları
6	Prof. Vamık Tayşi	Türkiye ziraatına genel bir bakış ve Türkiye ziraatında Kars'ın yeri
7	Doçent Suut Kemal Yetkin	Edebiyatta milli benliğe dönüş
8	Doçent Cevdet Perin	Namık Kemal ve Kars
9	Doçent Dr. Tahsin Banguoğlu	Milli hayat ve milli felsefe
10	Doçent Necati Akder	Halk edebiyatı

Program katılanlar arasında doktorlar yoktu. Bunda o tarihte Ankara Üniversitesinin henüz bir Tıp Fakültesine sahip olmaması etkili olmuştur. Bu Üniversitenin Tıp Fakültesi 7 Temmuz 1945'te açılmıştı¹¹⁸.

Kars Üniversite Haftasını heyet başkanı Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu açmıştı. Kansu, açılış konuşmasında, Üniversite mensuplarının “vatanın taşıyla, toprağıyla kucaklaşması, halkla, aydınlarla görüşme”k için Üniversite Haftasının planlandığını ayrıca program sayesinde üniversite camiasıyla mahalli halkın birbirini daha yakından tanıyacağını söylemişti¹¹⁹.

Kansu, konferansında hayatın kendisinin bir cehit (gayret, fedakârlık) olduğunu bu sebeple üzerinde yaşanan topraklarda hayatta kalabilmek ve bu toprakları değerlendirmek için yaşanması, mücadele edilmesi gerektiği

¹¹⁸ <http://www.medicine.ankara.edu.tr/tarihce/> (Erişim: 29.10.2020)

¹¹⁹ **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.6-7.

düşüncelerini paylaşmıştı¹²⁰. Remzi Oğuz Arık da konferansında binlerce yıllık Türk tarihinden kısaca bahsettikten sonra bu toprakların kolay vatan olmadığına vurgu yaparken aynı zamanda Türk tarihine bakıldığında Türk milletinin “bu tarihe dayanarak büyük hamleler yapmaya muktedir olduğu”nu söylemişti¹²¹.

Prof. Dr. Nevzat Tüzdil, ülkede hayvancılığın önemli merkezlerinden birisi olan Kars'ta görülen sıtma, sarıhumma, şark çıbanı gibi en korkunç hastalıkların insanlara hayvanlardan geçtiğini teferruatıyla anlatarak hastalıkların bulaşması ve yaygınlaşmasına karşı alınacak tedbirleri anlatmıştı¹²².

Prof. Dr. Vamık Tayşi ise konferansında Doğu bölgesinin ve Kars'ın iklim ve coğrafya özelliklerinden bahsetmiş ardından Türkiye'de hayvancılık bakımından Kars'ın en uygun yer olduğunu söyleyerek buradaki hayvan varlığı hakkında bilgi vermişti. Ona göre Kars'taki hayvan miktarı 2,5 milyonu bulmaktaydı. Bunun 350.000'den fazlası inek, 70.000'i keçi, 44.000'i koyun ve 22.000'i mandaydı. Göle cinsi inekler Doğu'ya mahsus çok verimli hayvanlardı. Bundan başka Kars vilayeti arıcılık bakımından Türkiye'de ilk sırada gelmekteydi. Tayşi, Kars'ın hayvan varlığı hakkında bu bilgileri verdikten sonra hayvancılığın ilerlemiş olmasının süt sanayiinin de gelişmesine hizmet edeceğini belirtmişti¹²³.

Üniversite Haftası kapsamında Kars'a gelen isimlerden birisi de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi asistanlarından Kılıç Kökten'di. Kökten, Kars şehri içindeki buluşlarıyla kalkolitik, paleolitik ve neolitik çağlara ait çanak çömlekler toplamış, höyükler tespit etmişti¹²⁴.

Kars'ta düzenlenen konferanslar ulusal ve yerel basın tarafından yakından takip edilmişti. Bu gazetelerden edinilen bilgilere göre konferanslara Karşlılar tarafından çok yoğun bir ilgi gösterilmiştir. Hatta bu yoğun ilgiden

¹²⁰ Şevket Aziz Kansu, “Türk Vatanı ve Cehid Felsefesi”, **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.9-18.

¹²¹ Remzi Oğuz Arık, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.18-30.

¹²² A. Nevzat Tüzdil, “Hayvanlardan İnsanlara Geçen Paraziter Hastalıklar ve Parazitlerin Biyolojisine Umumi Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.31-61.

¹²³ Vamık Tayşi, “Türkiye Ziraatine Umumi Bir Bakış ve Kars'ın Türkiye Ziraatindeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.84-85.

¹²⁴ Behçet Kemal Çağlar, “Ankara Üniversitesi Kars Haftasından İntibalar”, **Kars Vilayet Gazetesi**, 24.07.1942, No: 1058.

dolayı salonda çoğu zaman yer bulunamamış ve halkın bir kısmı konuşmaları ayakta ve salon kapılarında dinlemişti¹²⁵.

Kars Üniversite Haftası bittikten sonra Behçet Kemal Çağlar tarafından Kars'ın yerel gazetesinde, “Genç Bilginler! Unutmayınız Karsı” başlıklı köşe yazısında vilayetin yer altı ve yer üstü zenginliklerle dolu bir olduğu hatırlatılarak buradan ayrılan üniversite camiasına seslenmişti¹²⁶. Çağlar, Ulus gazetesindeki “Üniversite Kars'ta” başlıklı bir diğer köşe yazısında da Doğu'nun sadece gezip görülecek bir yer olmadığını aynı zamanda gidilip hizmetine girilecek bir yer olduğunu yazmıştı¹²⁷.

III.2.Gaziantep-Urfa Üniversite Haftası

Ankara Üniversitesinin dördüncü Üniversite Haftası etkinliği 1945 yılında bölgenin diğer önemli şehirlerinden Gaziantep ve Urfa'da gerçekleştirildi. Heyet 1 Ekim 1945'te Ankara'dan hareket etmiş, 4 Ekim'de Gaziantep'e varmıştı. Heyet üyeleri burada 8 Ekim'e kadar 10 konferans verdikten sonra 8-14 Ekim tarihleri arasında Urfa'da çalışmıştı¹²⁸.

Gaziantep-Urfa Üniversite Haftası etkinliğine katılan isimler ve konferans konuları şu şekilde idi:

Sıra	Konuşmacı	Konu
1	Prof. Enver Ziya Karal	Türkiye'nin siyasetinde Atatürk'ün düşüncelerinin tesiri
2	Prof. Celal Saraç	Atom bombasının ilmi esasları
3	Prof. Dr. Süreyya Gördüren	Memleketimizde trahom ve mücadelesi
4	Prof. Dr. Hasan Şükrü Oytun	Etilerle insanlara geçen parazitler
5	Prof. Dr. Melchior	Hastanelere fazla geç gelen cerrahi vakalar
6	Prof. Dr. İsfendiyar Kadaster	Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu
7	Doç. Ferruh Sanır	1- Anadolu ve Gaziantep 2- Urfa ve Gaziantep
8	Doç. Dr. Halil Demircioğlu	Türk hümanizmasının doğuşu

¹²⁵ Çağlar, a.g.m.

¹²⁶ Behçet Kemal Çağlar, “Genç Bilginler! Unutmayınız Karsı”, **Kars Vilayet Gazetesi**, 11.08.1942, No: 1063.

¹²⁷ Behçet Kemal Çağlar, “Üniversite Kars'ta”, **Ulus**, 29.01.1943.

¹²⁸ **Ulus**, 17.10.1945.

Katılımcı listesine baktığımızda Tıp Fakültesinden sadece iki kişinin etkinliğe katıldığını görüyoruz. Bu bağlamda sağlıkla ilgili konferansların İstanbul Üniversitesinin düzenlediği programlara göre ağırlıklı olmadığı anlaşılmaktadır.

Etkinlik kapsamında Prof. Dr. Süreyya Gördüren, Türkiye’de trahomun ortaya çıkma ve yayılmasının sebeplerini uzun uzadıya anlattıktan sonra alınması gereken tedbirleri tek tek sıralamıştı¹²⁹.

Prof. Dr. İsfendiyar Kadaster etkinlikte, 1945 yılının Haziran ayında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hakkında bilgilendirme yapmıştı. Kadaster, devletin kuruluşundan beri köylülerin kalkındırılmasının “baş amaç ve ülkü” olduğunu, bunun için de her zaman her çareye başvurduğunu, ancak bunlardan hiçbir sonuç alınmadığını, bunun sebebinin de “ziraatın kanseri yerinde olan ortakçılık” olduğunu söylemişti. Kadaster, çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ortakçılığın kaldırılmasının amaçlandığını söylemişti. Kanun’la topraksız ve az topraklı çiftçiler topraklandırılacaktı. Çiftçilik belirli bir sanat haline getirilecek, kültür toprakları vasıflarına göre gruplandırılacaktı. Topraklar işletme büyüklüklerine göre gruplandırılarak toprağın sürekli işlenmesi sağlanacaktı¹³⁰.

Doç. Ferruh Sanır, Gaziantep ve Urfa’da konferanslar vermiştir. Sanır, bu iki konferansında özellikle şehirlerin Türkiye ve bölge içerisindeki ekonomik imkânları, nüfus potansiyeli gibi özelliklerinden bahsettikten sonra Gaziantep ve Urfa vilayetlerini kıyaslamıştır. Sanır’a göre o tarihte Gaziantep, Urfa’ya kıyasla ekonomik olarak daha ileri bir düzeydeydi. Gaziantep’in hızla gelişmesinin sebepleri arasında modern tekniği ve ekonomi sistemini kullanması önemliydi. Gaziantep’ten ekonomik olarak oldukça geri olan Urfa’nın geliştirilmesi için yapılması gereken bazı şeyler vardı: Bunlardan biri Urfa’yı demiryolu ve karayolu bağlantısıyla diğer vilayetlere bağlamaktı. İkincisi Urfa’da hâlâ eski tarz alış verişi gerçekleştirilmekteydi. Ticari hayat geliştirilmeliydi. Urfa’da yetişen üzüm, fıstık, tütün, pamuk ve tahıl vilayetin her yerinde yetiştirilmeliydi. Buna iklim engeli yoktu. Buradaki meyve

¹²⁹ Süreyya Gördüren, “Memleketimizde Trahom ve Mücadelesi”, **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**, s.46-60.

¹³⁰ İsfendiyar Kadaster, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**, s.91-109.

cinsleri ıslah edilmeliydi. Bu işi belediye organize edebilirdi. Bu iş demiryolu gelmeden yapılmalıydı. Bu arada Urfa'da fıstık üretimi arttırılarak eskiden yapılan ipekböcekçiliği yeniden canlandırılmalıydı. Urfa'da gerek küçük sanatlar gerekse fabrikalar kurulup geliştirilmeliydi. Örneğin yörede bol miktarda yetişen arpadan bir bira fabrikası kurulmalıydı. Aynı şekilde şarapçılık, dokumacılık, demircilik, marangozluk, tabaklık zaten yörede eskiden beri olan sanatlardı. Yine Sanır'a göre Urfa özellikle tarihî ve dini turizme çok elverişliydi. Bu sebeple bu turizm potansiyeli değerlendirilmeliydi¹³¹.

Heyet, 16 Ekim 1945'te Ankara'ya dönmüştü. Etkinlik, bu iki şehirde de umulduğundan daha fazla ilgi uyandırmış, mevcut salonlar dar geldiğinden konferanslar bahçelerde verilmişti. Toprak Kanunu üzerine verilen konferans kasaba ve bucaklardan gelen muhtarlara da dinletilmiş ve çok ilgi uyandırmıştı. Heyet, bu iki şehrin ilçe, bucak ve köylerini gezerek halkın sosyal durumu, içinde yaşadığı ekonomik şartları incelemişti. Heyet, bu şekilde bölgeyi tanıırken aynı zamanda bölgeyi Ankara'da da tanıtma kararı almıştı¹³². Ankara Üniversitesi bu etkinliklerden ayrı olarak biri Doğu'da diğeri Batı'da olmak üzere ilmî araştırma merkezleri açmaya çalıştı. Doğu'da Diyarbakır'da açılacak olan merkez sayesinde mahallinde incelemeler yapılabilecekti¹³³. Bu merkez Doğu Anadolu Araştırma İstasyonu adıyla 1947'de açıldı¹³⁴.

¹³¹ Ferruh Sanır, "Anadolu ve Gaziantep", s.111-129; Ferruh Sanır, "Urfa ve Gaziantep", **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**, s.132-139.

¹³² **Ulus**, 17.10.1945.

¹³³ **Ulus**, 12.12.1946.

¹³⁴ **T.C. Resmî Gazete**, 28.04.1948, S 6893.

SONUÇ

Doğu ve Güneydoğu vilayetleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında bayındırlık, iktisat, sağlık, eğitim gibi hemen hemen her alanda diğer bölgelerdeki çoğu vilayetlere göre geri durumdaydı. Bu sonuç üzerinde coğrafi, tarihi ve sosyal sebeplere dayanan etkenler vardır. Bu durumu değiştirmek için idare makamının en üstünde yer alan Reisicumhur ve Başvekil başta olmak üzere sorumluluk sahibi tüm makamlar daha ilk yıldan itibaren çalışmalara başladı. Ancak muhtelif iç ve dış sebepler yüzünden 1930'lu yılların ortalarına kadar çok fazla bir şey yapılamadı. 1935 yılında Doğu gezisine çıkan Başvekil İsmet İnönü'nün Doğu gezisinin bu anlamda âdeta bir milat olduğunu söyleyebiliriz.

Bölgenin geri kalmışlığına son vermek için bir şeyler yapma konusunda sadece idare makamında yer alan kişiler değil aynı zamanda üniversiteli aydın kesim de kendini sorumlu hissetmekteydi. Bilindiği üzere üniversiteler ilmi ve kültürü yayarak memleket meselelerini üniversitenin çalışma konuları hâline getirme prensibi içerisinde kurulmaktadır. İşte bu maksatla İstanbul Üniversitesi 1940 yılında her yıl memleketin başka bir vilayetinde "Üniversite Haftası" adı altında etkinlikler düzenleme kararı almıştı. Çalışmamızın tarih aralığında (1940-1945) düzenlenen beş etkinliğin dördü zikredilen bölge vilayetlerinde düzenlenmiştir. İstanbul Üniversitesinin başlattığı bu etkinliklerin bir benzeri daha sonra Ankara Üniversitesi tarafından yapılmıştır. Aynı yıllarda bu üniversitenin düzenlediği dört etkinlikten ikisinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerinde düzenlenmesi, üniversiteli aydın kesimin bu bölgelere verdiği önemin göstergesidir. Yani bir diğer deyişle üniversiteliler aynı idareciler gibi bölgenin, bölge insanının dertleriyle dertlenmişler, bölge meselelerine çözüm bulmaya çalışmışlardır.

İdare makamında yer alan kişilerle üniversiteli aydın kesimin bölgenin kalkınması adına çok güzel bir çalışma örneği sunduğu bu programlar yaklaşık bir yıl önceden hazırlanırken gidilecek olan vilayetin valisi ile istişare edilerek konferansların mevzuu belirlenip programa öyle son şekli verilirdi. Bu sayede gidilecek vilayet halkının ve oradaki meslek gruplarının en çok ihtiyacı olan konular ortaya çıkarılmıştı.

Konferans mevzularına baktığımızda sosyal, kültürel, eğitim, sağlık, iktisat gibi hemen hemen her konuda konferans verildiğini görüyoruz. Konferanslarda üniversitelilerce hükûmetin bölgede takip ettiği politikalar tasvip ve takdir edilmişti. Ancak bununla birlikte hem merkezî hükûmette hem

de yerel idarede yetki sahibi olan kişilere de birtakım tavsiyelerde bulunulmuştu. Yapılan çoğu tavsiyelere dönemselsel olarak uygun hareket edildiğini görüyoruz. Örneğin yıllar sonra bölgede tekrar petrol arama çalışmaları başlatılmıştı. Bu durum ilim erbabının önerilerine idare makamında yer alan kişilerin ne kadar çok değer verdiğinin göstergesidir.

Etkinlikler, Reiscumhurundan en alttaki memuruna kadar tüm devlet görevlilerinden destek görmüş, halkın çok yoğun bir ilgisiyle karşılanmıştı. Bölge halkının ilme, üniversitelilere göstermiş olduğu bu teveccühten dolayı olsa gerektir ki II. Dünya Harbi'nin yarattığı olumsuz koşullar ortadan kalkınca Doğu üniversitesinin kuruluşu çalışmaları müsait olunan ilk dönemde hızlandırılmıştı. Nitekim Demokrat Parti Dönemi'nde yıllar süren uzun incelemelerin ardından Atatürk'ün de hayal ettiği Doğu'da bir üniversite kuruluşu düşüncesi, Atatürk Üniversitesi adıyla 1957 yılında hayata geçerek bölge ve ülke halkının hizmetine sokulmuştur. Bu üniversitenin kuruluşunda devlet idarecilerinin payının yanı sıra üniversite camiasının düzenlediği işte bu üniversite haftası etkinliklerinin de katkısının olduğunu söyleyebiliriz.

346

Bununla birlikte üniversitelilerin bölgenin kalkınması için hem devlet görevlilerine hem de halka yönelik yapmış olduğu tavsiyeler gerçekten de bugün dahi uygulanması gereken önerilerdi. Bu bağlamda düşündüğümüzde zamanında düşünülen bu etkinliklerin çok değerli ve başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu önerilerin çoğunun bölgenin şu anki durumuna baktığımızda sonraki yıllarda Cumhuriyet hükümetleri tarafından da zaman zaman hayata geçirildiğini anlıyoruz. Günümüze gelindiğinde tüm yurttaki olduğu gibi bölgede de üniversite olmayan vilayet yoktur. Sadece bu konu dahi dikkate alındığında günümüzde bölgeler arasında çok da bir farkın kalmadığını söyleyebiliriz. Bu sonuç Cumhuriyet Türkiye'sinin bir başarısıdır. Ancak özeldir bölge halkına genelde de tüm millete daha müreffeh bir hayat sunmak için günümüzde bölgedeki üniversitelerin devlet-üniversite-halk iş birliği ile yapacağı çok fazla işin olduğunu da söylememiz gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmet İhsan, “Diyarbakir’in Bayramı”, **Cumhuriyet**, 27.11. 1935.

Akşam, 03.09.1944.

Akşam, 03.09.1944.

Akşam, 10.06.1941.

Akşam, 12.06.1941.

Akşam, 13.08.1944.

Akşam, 23.07.1940.

Akşam, 30.09.1942.

Akşam, 4-5.08.1944.

Altıncı Üniversite Haftası: Konya, 28 Eylül- 4 Ekim 1945, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1946.

Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa, 3-13 Ekim 1945, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1947.

Ankara Üniversite Haftası: Hatay, 10-19 Ekim 1943, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1945.

Ankara Üniversitesi Haftası: Kars, 22-28 Temmuz 1942, TTK Basımevi, Ankara 1944.

Antalya Üniversite Haftası, 22-27 Kasım 1954, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1957.

Ardel, Ahmet, “Van Gölü Bölgesinin Coğrafyası”, **Beşinci Üniversite Haftası**, s.91-112.

Arık, Remzi Oğuz, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.18-30.

Arslan, Nebahat, “Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü”, **History Studies**, Volume 4/ 1, 2012.

Aşgın, Sait, **Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Ayın Tarihi, Kasım 1935.

Ayın Tarihi, Temmuz 1938.

Bayar, Celâl, **Şark Raporu**, Sad. Nejat Bayramoğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

Bengisu, Naci, “Trahom, İçtimai Zararları ve Korunma Çareleri”, **İkinci Üniversite Haftası**, s.121-130.

Beşinci Üniversite Haftası: Van, 7-12 Ağustos 1944, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 241, İstanbul 1944.

Burgaç, Murat, **Türkiye’de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978), Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980.

Cumhuriyet, 27.11.1935.

Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye, Haz. İzzet Öztoprak, Cafer Güler, Murat Karataş, Güneş Şahin, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.

Çağlar, Behçet Kemal, “Ankara Üniversitesi Kars Haftasından İntibalar”, **Kars Vilayet Gazetesi**, 24.07.1942, No: 1058.

Çağlar, Behçet Kemal, “Genç Bilginler! Unutmayınız Karsı”, **Kars Vilayet Gazetesi**, 11.08.1942, No: 1063.

Çağlar, Behçet Kemal, “Üniversite Kars’ta”, **Ulus**, 29.01.1943.

Çağlayan, Ercan, “Köy Enstitüleri’nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü”, **Turkish Studies**, 9/1, 2014.

Çağlayan, Ercan, **Diyarbakır: Nüfus, Siyaset, Eğitim, Sağlık ve İktisat (1923-1950)**, Libra Yay., İstanbul 2020.

Çetingil, Arif İsmet, “Sıtma, İçtimaî ve İktisadî Tesirleri ve Mücadele Tedbirleri”, **İkinci Üniversite Haftası**, s.143-159.

Darkot, Besim, “Tunceli Üzerinde Coğrafi Görüşler”, **Üçüncü Üniversite Haftası**, s.114-128.

Darkot, Besim, **Türk Coğrafya Dergisi**, S 13-14, 1955.

Doğu Cumhuriyetin 15'inci Yılında, Üçüncü Umumi Müfettişlik
Neşriyatından: S 1, 1938.

Dördüncü Üniversite Haftası: Samsun, 14-20 Eylül 1943, İstanbul
Üniversitesi Yay., İstanbul 1943.

Erel, Muhiddin, “Kanalizasyon, Sıhhi Ehemmiyeti ve Yapılamayan
Yerlerde Alınması Lâzımgelen Tedbirler”, **İkinci Üniversite Haftası**, s.381-
384.

Erel, Muhiddin, “Sıhhat ve Hıfzıssıhha Bakımından Şehir”, **Üniversite
Haftası**, s.75-100.

Fındıkoğlu, Z. F., “Biyoloji ve Sosyoloji Münasebetinin Aktif Bir
Temsilcisi Olarak Ord. Porf. Dr. Tevfik Kazancıgil”, İstanbul Üniversitesi
Yay., İstanbul 1971.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, “Erzurum’un İktisadi Vaziyeti ve Türk
İktisadiyatındaki Mevkii”, **Üniversite Haftası**, s.143-163.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, “Milli Terbiye, Milli Disiplin ve Vatandaşın
Vazifeleri”, **Üçüncü Üniversite Haftası**, s.107-113.

Fındıkoğlu, Ziyaettin Fahri, “Erzurum’da İktisadi ve İçtimai
Müşahedeler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 4 (1). S
73, s.69-79.

Gördüren, Süreyya, “Memleketimizde Trahom ve Mücadelesi”, **Ankara
Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**, s.46-60.

Gözcü, Alev, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Ekonomik Durumun
Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, **Ankara Üniversitesi Türk
İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 62, 2018, s.85-100.

Güçhan, Muzaffer Esat, “Salgın Hastalıklardan Korunmaya Dair”,
Üniversite Haftası, s.115-122.

Gümüşoğlu, Firdevs, **Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy
Enstitüsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

<http://www.medicine.ankara.edu.tr/tarihce/>, Erişim Tarihi: 29.10.2020.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96840>, Erişim Tarihi:
21.05.2021.

İrmak, Sadi, “Spor Davamız”, **Üniversite Haftası**, s.135-142.

İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1941.

İncedayı, C.K., “Frenginin Tehlikelerine Dair Umumi Bilgiler ve Bu Hastalıkla Mücadelede Halka Nasihatler ve Tenbihler”, **İkinci Üniversite Haftası**.

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.

İstatistik Yıllığı, 1940-1941, C 12, DİE.

Kadaster, İsfendiyar, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**, s.91-109.

Kansu, Şevket Aziz, “Türk Vatanı ve Cehid Felsefesi”, **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.9-18.

Kardaş, Abdulaziz, “Demokrat Parti İktidarı Döneminde Doğu’da Bir Üniversite Kurma Çabaları (1950-1958)”, **History Studies**, Vol. 6.

Kardaş, Abdulaziz, **Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)**, Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2012.

Kars Vilayet Gazetesi, No: 1058, 24.07.1942.

Kars Vilayet Gazetesi, No: 1063, 11.08.1942.

Kazancıgil, Tevfik Remzi, **Üniversitelerimiz**, İstanbul 1956.

Koca, Hüseyin, **Yakın Tarihten Günümüze Hükûmetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Mikro Yayınları, Konya 1998.

Koçak, Cemil, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yay., İstanbul 2010.

Kopar, Metin, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009.

Köse, Resul, “Tek Parti Döneminde Kayak Sporunun Geliştirilmesi İçin Bazı Halkevleri Arasında Düzenlenen Kayak Yarışları”, **2. Uluslararası**

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU VİLAYETLERİNDE DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)

Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu Utas II 25-26 Kasım 2020 Van Türkiye, 2020, s.357-369.

Köse, Resul, **CHP ve DP Hükûmetleri Dönemlerinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Politikaları**, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019.

Köy Enstitüleri 1, Maârif Matbaası, İstanbul 1941.

Lokman, Kemal, “Kürzot Petrol Madeni ve Havalisi”, **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, C 35, 1946, s.96-99.

Onar, Sıddık Sami, “Fevkalade Hallerin Hukuki Nizam Üzerindeki Tesirleri”, **Üçüncü Üniversite Haftası**, s.376-389.

Onuncu Üniversite Haftası: Hatay, 5-10 Haziran 1956, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1957.

Ökte, Faik, **Varlık Vergisi Faciası**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1951.

Özmen, Abidin, “Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce”, **İdare Dergisi**, 184, Ocak-Şubat 1947, s.238-239.

Öztürk, Saygı, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, Doğan Kitap, İstanbul 2008.

Pamir, Hamit N., “Van Bölgesinin Jeolojisi”, **Beşinci Üniversite Haftası**, s.39-49.

Sanır, Ferruh, “Anadolu ve Gaziantep”, **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**, s.111-129.

Sanır, Ferruh, “Urfa ve Gaziantep”, **Ankara Üniversite Haftası: Gaziantep-Urfa**, s.132-139.

Sarc, Celal, “Nüfusun Miktarı ve İstihaleleri”, **İkinci Üniversite Haftası**.

Soyak, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, YKY, İstanbul 2004.

T.C. Resmî Gazete, S 2/3847, 16.01.1936.

T.C. Resmî Gazete, S 2411, 27.05.1933.

T.C. Resmî Gazete, S 2733, 21.06.1934.

T.C. Resmî Gazete, S 3207, 06.01.1936.

T.C. Resmî Gazete, S 3748, 02.11.1937.

T.C. Resmî Gazete, S 4491, 22.04.1940.

T.C. Resmî Gazete, S 6893, 28.04.1948.

T.C. Resmî Gazete, S 9627, 07.06. 1957.

Taş, Serap, **Umumi Müfettişlikler**, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1997.

Tayşi, Vamık, “Türkiye Ziratine Umumi Bir Bakış ve Kars’ın Türkiye Ziraatindeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Haftası: Kars**, s.84-85.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 15, Devre: 4, İçtima: 2, TBMM Matbaası, Ankara 1933.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C 10, İçtima 1, TBMM Matbaası, Ankara 1940.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, C 7, İçtima Senesi 2.

Turan, Murat, **CHP’nin Doğu’da Teşkilatlanması**, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2011.

Tükin, Cemal İzzet, “Van Bölgesi ve Tarihi Kaynakları”, **Beşinci Üniversite Haftası**, s.253-273.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 648 151 1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 213 844 1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30 10 0 0 / 71 465 1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30 18 1 2 / 79 82 7.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 1005 880 3.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 984 814 2.

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU VİLAYETLERİNDE
DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN
KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 1005 880 2.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 991 835 2.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 834 295 1.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30 10 0 07 / 13 75 20.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490 1 0 0 / 1466 9 2 lef 42-46.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30 18 1 2 / 61 1 8.**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30 18 1 2 / 61 2 12.**

Türkmen, İsmet, **Doğu Kalkınması 1923-1946 Doğu İllerini
Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar**, Kömen Yay.,
2013.

Tüzdil, A. Nevzat, “Hayvanlardan İnsanlara Geçen Paraziter Hastalıklar
ve Parazitlerin Biyolojisine Umumi Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi
Haftası: Kars**, s.31-61.

Ulus, 09.06.1941

Ulus, 12.12.1946.

Ulus, 13.08.1944.

Ulus, 17.10.1945.

Ulus, 18.04.1941.

Ulus, 22.03.1944.

Ulus, 25.05.1940.

Ulus, 29.01.1943.

Ulus, 29.05.1941.

Ulus, 30.05.1941.

Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1943.

Üniversite Haftası: Edirne Konferansları, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1958.

Üniversite Haftası: Erzurum, 13-19 Temmuz 1940, İhsan Matbaası, 1941.

Üniversite Haftası: Trabzon-Rize, 14-19 Ekim 1955, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1956.

Yedek, Şahin, **Elazığ'da İdari, Siyasi ve Sosyoekonomik Hayat (1923-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018.

Yedinci Üniversite Haftası: Çanakkale, 6-12 Temmuz 1952, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1953.

354

Yel, Selma, Demirtaş, Bahattin, Çencen, Namık, “Cumhuriyet’ten Günümüze Elâzığ’da Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış, **Tarihten Günümüze Elâzığ Uluslararası Kongresi, 17-19 Kasım 2014**, Cilt 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2016.

Yıldırım, İsmail, **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001.

Yücebaş, Ferit, **Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)’ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)**, Bitlis Eren Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bitlis 2018.

Zengin, Ersoy, **Tek Parti Döneminde Erzurum Vilayetinde Sosyal ve Ekonomik Hayat (1930-1946)**, Kitabevi Yay., İstanbul 2021.

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU VİLAYETLERİNDE
DÜZENLENEN ÜNİVERSİTE HAFTASI ETKİNLİKLERİ VE ÜNİVERSİTELİ AYDIN
KESİMİN BÖLGENİN MESELELERİNE BAKIŞI (1940-1945)

EKLER

EK-1. Ankara Üniversitesinin 1942 yılında Kars'ta düzenlediği Üniversite Haftası etkinliğinde üniversitelilerin Ani harabelerini dolaşırken çekilmiş bir fotoğraf (**Ankara Üniversitesi Haftası: Kars, 22-28 Temmuz 1942**, TTK Basımevi, Ankara 1944).

EK-2. Ankara Üniversite heyeti Kars'ta (Ankara Üniversitesi Haftası: Kars, 22-28 Temmuz 1942, TTK Basımevi, Ankara 1944).

